

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้ง
อาเซียน: แนวทางการให้การศึกษาเพื่อ
สร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

จัดทำโดย นางสาวจินตนา ศรีนุกูล
รหัส 6024

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 6 ปี 2557
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
ลิขสิทธิ์ของกระทรวงการต่างประเทศ

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้ง
อาเซียน: แนวทางการให้การศึกษาเพื่อ
สร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

จัดทำโดย นางสาวจินตนา ศรีบุญกุล
รหัส 6024

หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 6 ปี 2557
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

เอกสารรายงานการศึกษาส่วนบุคคลนี้ อนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ

ลงชื่อ

(ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ

(ดร. จิตรिया ปิ่นทอง)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช ไชยเพิ่ม)
อาจารย์ที่ปรึกษา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาเรื่องศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน : แนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มุ่งศึกษาเปรียบเทียบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (civic education) ของต่างประเทศ คือออสเตรเลีย แคนาดา และสหรัฐอเมริกา และโครงการสร้างสำนักพลเมือง ของสถาบันพระปกเกล้า ประเทศไทย โดยใช้คุณลักษณะ 3 ประการที่เป็นปัจจัยแสดงความสำเร็จของการเรียนรู้ คือ “ความรู้” “ทักษะ” และ “ทัศนคติ เจตคติ” เป็นประเด็นในการเปรียบเทียบ

ผลการศึกษา พบว่าประเด็น “ความรู้” การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนักพลเมือง มีเนื้อหา สาระที่กว้าง มีรายละเอียดครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นการศึกษาที่ให้ความรู้แก่นักเรียน ผู้เรียนอย่างเพียงพอในการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของแคนาดา และสหรัฐอเมริกา มีเนื้อหา สาระเฉพาะเรื่อง ซึ่งยังไม่ครอบคลุมสาระหลักของการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประเด็น “ทักษะ” การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลีย แคนาดา และโครงการสร้างสำนักพลเมืองเน้นให้นักเรียน ผู้เรียนต้องเข้าไปร่วมดำเนินกิจกรรม ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน เพื่อให้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง และรู้จักการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เกิดความรับผิดชอบ มีส่วนร่วม สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของสหรัฐอเมริกาไม่มีรายละเอียดกำหนดแนวทางและกระบวนการในการเรียนร่วมกับชุมชน ประเด็น “ทัศนคติ เจตคติ” การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนักพลเมืองสามารถให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติ และเจตคติจากการเรียนรู้ตามหลักสูตร และจากกระบวนการเรียนในชั้นเรียน และการร่วมปฏิบัติกิจกรรมกับชุมชน สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกาไม่ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการประเมินผู้เรียน

แนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน ควรดำเนินการใน 2 ประเด็น คือ (1) การเตรียมการเพื่อให้ความรู้ คือ (1.1) ด้านเนื้อหา สาระในการให้ความรู้แก่นักเรียน ผู้เรียน ควรมีสาระครอบคลุมทั้งด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นเนื้อหาสาระแกนหลัก โดยมีระบอบการปกครองรูปแบบอื่นที่ใช้ในประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนมาสนับสนุนเพื่อให้นักเรียน เยาวชนได้มีการเรียนรู้ที่กว้าง และครอบคลุมครบทั้ง 2 ด้าน (1.2) ประเด็นกระบวนการที่สร้างทักษะให้นักเรียน ผู้เรียนได้เกิดทักษะจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สถานการณ์จริงกับผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ควรดำเนินการในลักษณะการประยุกต์ใช้ เป็นลักษณะแบบจำลองสถานการณ์จากเหตุการณ์จริงเพื่อให้นักเรียน ผู้เรียนมีทักษะในการคิด วิเคราะห์ เกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้อง และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองและโดยกลุ่ม ซึ่งสามารถจัดขึ้นได้ในลักษณะค่ายจำลองสถานการณ์ บทบาทสมมุติ เป็นต้น (1.3) ประเด็นการประเมินผล และการประเมินผู้เรียน ควรดำเนินการให้ครอบคลุมทั้ง 2 ประเด็นเพื่อให้ทราบว่า การให้การศึกษเพื่อสร้างพลเมือง นั้น นักเรียน ผู้เรียนได้รับความรู้และมีทักษะดีเพียงพอ หรือไม่ เพื่อการให้การศึกษามี

ประสิทธิผลต่อผู้เรียนอย่างจริงจัง และนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องตามบริบททางการเมือง และสังคมของประเทศไทย (2) แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการให้ความรู้ ควรดำเนินการในลักษณะ (2.1) ร่วมมือกับสถานศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยในการสนับสนุนผู้เรียนที่เป็นเด็ก เยาวชนให้มีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน และใช้ทรัพยากรที่อยู่ให้เกิดความคุ้มค่า (2.2) นำเทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่มาใช้ในการส่งเสริมให้นักเรียน ผู้เรียนได้เรียนรู้จากหลายช่องทางในลักษณะคู่มือสำเร็จรูป (kits) เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนที่ต้องการเรียนจากโรงเรียน หรือบ้านโดยไม่ต้องเดินทางมาเรียนรู้ที่ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน

รายงานการศึกษาฉบับนี้ เป็นการศึกษาเบื้องต้น ผู้ที่สนใจจะศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องในโอกาสต่อไป อาจจะพิจารณาข้อมูลเบื้องต้นจากรูปแบบอื่นๆประกอบการศึกษา เพื่อให้การศึกษาดังกล่าวครอบคลุมบริบทการเรียนในทุกมิติ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณต่อคณะอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู ดร. จิตรिया ปิ่นทอง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช ไชยเพิ่ม ที่กรุณาให้คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่องในการจัดทำการศึกษา ทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ มีมุมมองที่ชัดเจนและกว้างขึ้น

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สำเร็จได้ด้วยความรู้และเมตตาเป็นอย่างยิ่งจาก ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู ที่ชี้แนะแนวทางการศึกษาวิจัย ตลอดจนแนะนำผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นทรัพยากรบุคคลของสถาบันพระปกเกล้า คือ นายศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ซึ่งท่านได้กรุณาชี้แนะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และสนับสนุนข้อมูลที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ผู้ศึกษาขอขอบคุณนายภูงศ์ นุตราวังศ์ เลขานุการคณะกรรมการการเลือกตั้ง นายวิเชียร ปันวงศ์ และนายมนตรี เทอดธีระกุล ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาที่ให้โอกาสแก่ผู้ศึกษา รวมทั้งพนักงานของฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ที่มีส่วนสนับสนุนให้กำลังใจ และช่วยเหลือการปฏิบัติงานของฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ให้สำเร็จลุล่วง ทำให้ผู้ศึกษาได้มีเวลาในการจัดทำรายงานการศึกษาค้นคว้านี้เป็นผลสำเร็จ

นอกจากนี้ ขอขอบคุณครอบครัวคือ พี่ๆ และหลานๆ ที่ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา และสนับสนุนให้ผู้ศึกษาได้จัดทำการศึกษาครั้งนี้สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ผู้ศึกษาหวังว่ารายงานการศึกษานี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจและนำไปสู่การพัฒนากรอบคิด และทำการศึกษาในประเด็นที่กว้างขวางขึ้น ต่อไป

จินตนา ศรีบุญกุล

สิงหาคม 2557

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินการศึกษา และระเบียบวิธีการศึกษา	3
1.4 ประโยชน์ของการศึกษา	4
1.5 นิยามศัพท์/การจำกัดความหมายของคำศัพท์ที่สำคัญ	4
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 แนวคิดทฤษฎี	5
2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	12
2.3 สรุปกรอบแนวคิด	22
บทที่ 3 ผลการศึกษา	24
3.1 วิธีการศึกษา	24
3.2 แหล่งข้อมูลในการศึกษา	24
3.3 วิธีและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	24
3.4 ผลการศึกษา	25
บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	29
4.1 สรุปผลการศึกษา	29
4.2 ข้อเสนอแนะ	31
บรรณานุกรม	33
ประวัติผู้เขียน	35

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา

การรวมตัวของสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) หรือเรียกว่า อาเซียน จำนวน 10 ประเทศได้แก่ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย มาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐสิงคโปร์ ราชอาณาจักรไทย เนการาบรูไนดารุสซาลาม สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และราชอาณาจักรกัมพูชา เพื่อการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ การเกษตร อุตสาหกรรม การคมนาคม รวมถึงการยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศสมาชิกให้ดีขึ้น โดยกำหนดวิสัยทัศน์ในการรวมกันเป็นหนึ่งเดียว คือ “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม (one vision, one identity, one community)” พร้อมวางแนวทางการดำเนินงานไว้ 3 เสาหลัก คือ เสาที่ 1 ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน เสาที่ 2 คือ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เสาที่ 3 คือ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน และกำหนดวันที่ให้การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนมีผลอย่างเป็นทางการในวันที่ 31 ธันวาคม 2558 (กระทรวงการต่างประเทศ, 2556)

การดำเนินงานตามเสาหลักการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ซึ่งเป็นเสาหลักที่ให้ความสำคัญกับการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาค ได้มีการจัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนขึ้น โดยมุ่งหวังว่า ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนจะทำให้ความร่วมมือ ด้านการเมืองและความมั่นคงของอาเซียนมีการพัฒนามากยิ่งขึ้น สามารถเป็นหลักประกันต่อประชาชนและประเทศสมาชิกอาเซียนให้อยู่อย่างสันติระหว่างกันและกัน และกับโลกภายนอก ในบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตย ความยุติธรรม และมีความปรองดองกัน โดยการส่งเสริมพัฒนาการด้านการเมืองที่ยึดหลักการของประชาธิปไตย นิติธรรม ธรรมาภิบาล การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานภายใต้กฎบัตรอาเซียน ซึ่งจะเป็ปัจจัยในการเชื่อมต่อให้ประเทศสมาชิกอาเซียนมีการติดต่อและร่วมมือระหว่างกันเพื่อสร้างบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์และกลไกร่วมกันในการบรรลุเป้าหมายอาเซียนในด้านการเมืองการเมืองและความมั่นคง ทำให้อาเซียนมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากกระบวนการรวมตัวและการสร้างประชาคมโดยไม่คำนึงถึง เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา หรือพื้นเพทางสังคม วัฒนธรรม ในการปฏิบัติตามแผนงานดังกล่าว อาเซียนจะต้องพยายามส่งเสริมและสนับสนุนการให้ความเท่าเทียมทางเพศ มีแนวทางหลักคือ การใช้ความอดกลั้น การเคารพความหลากหลาย ให้ความเท่าเทียมและมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) เป็นประชาคมที่มีกติกาและการมีพัฒนาค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน (2) เป็นประชาคมที่ทำให้ภูมิภาคมีความเป็นเอกภาพ มีความสงบสุข มีความแข็งแกร่ง พร้อมทั้งมีความ

รับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความมั่นคงที่ครอบคลุมในทุกมิติ (3) เป็นประชาคมที่ทำให้เป็นภูมิภาคที่มีพลวัตและมองไปยังโลกภายนอกที่มีการรวมตัวในลักษณะพึ่งพากันและกันมากยิ่งขึ้น

ภายใต้กรอบความร่วมมือเพื่อการบรรลุเป็นประชาคมอาเซียนนั้น ประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศ ต้องร่วมมือกันวางแนวทาง และสร้างกลไกหลักในประเทศของตนเองให้มีการดำเนินงานอย่างสอดคล้อง ต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่ความเป็น “หนึ่งเดียว” ของภูมิภาคอย่างเป็นรูปธรรม ตามกำหนดเวลาที่ตั้งไว้ จากการศึกษาข้อมูลของแต่ละประเทศ แล้วพบว่าประเทศสมาชิกสมาคมอาเซียน มีความแตกต่างกันในด้านปัจจัยพื้นฐานหลายประการ เช่น ระบอบการเมืองการปกครอง ภาษา วัฒนธรรม ค่านิยมพื้นฐาน ซึ่งอาจทำให้การดำเนินความร่วมมือเกิดความล่าช้า และไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้อย่างราบรื่น ดังนั้น แต่ละประเทศต้องมีการเตรียมการรองรับความร่วมมือที่จะเกิดขึ้น โดยการสร้างบรรยากาศในประเทศให้มีความสงบ สันติ และมีวัฒนธรรมประชาธิปไตย สร้างความร่วมมือบนพื้นฐานความไว้วางใจ แก้ไขปัญหาของภูมิภาคร่วมกันอย่างสันติวิธี ยึดหลักการประชาธิปไตย หลักนิติธรรม หลักธรรมาภิบาล และสมานฉันท์

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่อำนาจสูงสุดคืออำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน เพื่อร่วมกันในการปกครองตนเอง หรือเป็นการปกครองโดยประชาชน ซึ่งหมายถึงประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนมีสิทธิ และเสรีภาพในการดำรงชีพออย่างอิสระในประเทศของตน ซึ่งเป็นหลักการและกติกาที่สำคัญของ “ประชาธิปไตย” ดังนั้น “ประชาชน” หรือ “คน” ในระบอบประชาธิปไตยจึงมีความสำคัญ เนื่องจากคนมีความหลากหลายภายใต้หลักสิทธิ เสรีภาพ และเสมอภาค ดังนั้น การบริหารจัดการประเทศให้ดำเนินไปตามหลักการประชาธิปไตยอย่างราบรื่น ไม่ใช่แค่มีเพียงรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น ประชาชนจะต้องมีความเป็น “พลเมือง” ตามระบอบประชาธิปไตย ด้วย กล่าวคือ เป็นสมาชิกของสังคมที่ใช้สิทธิ เสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกฎ กติกา จึงจะทำให้ประชาธิปไตยประสบความสำเร็จได้ (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2554)

คณะกรรมการการเลือกตั้ง เป็นองค์กรอิสระที่จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีอำนาจและหน้าที่หลักสำคัญ (1) ควบคุม ดำเนินการจัด หรือจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น การสรรหาสมาชิกวุฒิสภา และการออกเสียงประชามติให้ดำเนินไปตามกฎหมายอย่างสุจริต โปร่งใส และเที่ยงธรรม (2) ดำเนินการและประสานงานในการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และการเลือกตั้ง (3) พัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นองค์กรทางการเมืองที่มีความเข้มแข็ง มีนโยบายที่ดีนำไปสู่การพัฒนาการเมือง และประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน ดังนั้น คณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยสำนักงานคณะกรรมการ การเลือกตั้งได้เล็งเห็นว่าการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการเลือกตั้ง นั้น ต้องเป็นไปในลักษณะการสร้าง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนมีภูมิที่จะสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของบริบทการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และรับผิดชอบต่อหน้าที่ และสังคม เพื่อให้ประเทศดำรงอยู่อย่างราบรื่นและพัฒนาต่อไป ปัจจุบันประเทศต่างๆ ในภูมิภาคและโลก ได้มีความร่วมมือซึ่งกันและกันเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และสนับสนุนผลประโยชน์ระหว่างกันมากขึ้น เช่น สหภาพยุโรป ประชาคมอาเซียน

เป็นต้น และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความร่วมมือให้ขยายออกไปมากยิ่งขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จะส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยรวมของประเทศ และของอาเซียน ประชาชนของประเทศไทยต้องมีความพร้อม และสามารถปรับตนเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และประชาคมโลก ดังกล่าวได้

ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งในการให้ความรู้การเมืองและการเลือกตั้งของประเทศสมาชิกอาเซียน แก่นักเรียน เยาวชน ประชาชน เพื่อมุ่งหมายให้ประชาชนคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ทักษะ และค่านิยมที่ถึงพร้อมด้วยความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่อนำไปสู่การสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของสังคม ของประเทศ และภูมิภาค จึงได้ศึกษาถึงแนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน ขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน: แนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาหารูปแบบที่เป็นแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน

1.2.2 เพื่อนำรูปแบบที่ได้มาพิจารณาเป็นแนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียนให้แก่เยาวชน

1.3 ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินการศึกษา และระเบียบวิธีการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน: แนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มุ่งศึกษาแนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองหรือเรียกได้ว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ และประเทศไทยที่เหมาะสมเพื่อนำแนวทางนั้นมาปรับใช้ในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน ซึ่งจะเน้นเฉพาะกลุ่มเยาวชน เนื่องจากเป็นวัยที่ต้องสร้างให้มีความรู้ มีทักษะ และเจตคติในการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อสร้างให้ประชาธิปไตยมีความเข้มแข็งและเป็นพลเมืองดีของประเทศ และภูมิภาค

1.3.2 วิธีการดำเนินการศึกษา

1) ศึกษาจากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการเมืองการปกครอง หลักการ และวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาศึกษาหาประเด็นสำคัญสำหรับการเปรียบเทียบการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของต่างประเทศ ของประเทศไทย

2) นำผลที่ได้จากการเปรียบเทียบมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน

1.3.3 ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน: แนวทางการให้ ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย นี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูล จากการเอกสาร รายงาน สิ่งพิมพ์ของกระทรวงการต่างประเทศ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงาน คณะกรรมการการเลือกตั้ง สืบค้นจากระบบอิเล็กทรอนิกส์ รวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์เพื่อหา ประเด็นสำคัญที่ใช้ในการเปรียบเทียบกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ ต่างประเทศ และของไทย นำผลที่ได้มาเสนอผลในเชิงวิเคราะห์ ต่อไป

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียนมีแนวทางในการให้ความรู้เกี่ยวกับ การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียนสำหรับกลุ่มเยาวชน

1.4.2 สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งมีทิศทางและรูปแบบในการให้ความรู้เกี่ยวกับ การเมืองและการเลือกตั้งของประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน

1.5 นิยามศัพท์ / การจำกัดความหมายของคำศัพท์ที่สำคัญ

1.5.1 ศูนย์เรียนรู้ หมายถึงสถานที่ที่มีการจัด ตกแตงนำเสนอด้วยภาพ ข้อมูล แผนผัง หรือวิธีอื่นใด โดยใช้เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ คอมพิวเตอร์ อิเล็กทรอนิกส์ และมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ข้อมูลพื้นฐาน ระบบการเมืองการปกครอง ผู้นำ การเลือกตั้งของประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน

1.5.2 การเมืองและการเลือกตั้ง หมายถึงระบบการปกครองที่ประเทศสมาชิกสมาคม อาเซียน 10 ประเทศใช้ในการปกครอง การบริหารประเทศ และมีรูปแบบการเลือกตั้งที่สอดคล้องกับ ระบบการปกครองนั้น

1.5.3 อาเซียน หมายถึงสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) หรือเรียกว่า อาเซียน ประกอบด้วยประเทศสมาชิกจำนวน 10 ประเทศได้แก่ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สาธารณรัฐสิงคโปร์ สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ มาเลเซีย เนการาบรูไนดารุสซาลาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรไทย

1.5.4 แนวทาง หมายถึงการดำเนินการในการให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองใน ระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วย เนื้อหา สาระ กระบวนการ และการประเมินผลที่เกี่ยวข้องการให้ ความรู้เพื่อสร้างพลเมือง

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน: แนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผู้ศึกษาได้นำเสนอแนวคิด กรอบแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ มากกล่าวโดยรวมไว้เพื่อรองรับเหตุผลและแนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

2.1.1.1 ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 บัญญัติคำว่า “ประชาธิปไตย” ภายใต้อำนาจเรื่อง “ประชา” โดยระบุว่า “ประชาธิปไตย” น. (หมายถึงคำนาม) หมายถึงระบอบการปกครองที่ถือมติ ปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

“ประชาธิปไตย” แผลจากคำภาษาอังกฤษว่า “democracy” ซึ่งนำมาจากภาษากรีกโบราณว่า “demokratia” ซึ่งคำว่า “demokratia” มาจากการผสมของคำว่า demos ซึ่งแปลว่าประชาชน และคำว่า kratein หรือ kratos แปลว่า ปกครอง ดังนั้นคำรากศัพท์ดั้งเดิม democratia หรือ democracy จึงแปลว่า การปกครองโดยประชาชน

วิสุทธิ์ โปธิแทน (2551) ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมือง และระบอบการปกครองที่ประชาชนทั้งหลายปกครองตัวเองร่วมกัน

2.1.1.2 หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย

หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงลักษณะสำคัญของระบอบประชาธิปไตยไว้ซึ่ง วิสุทธิ์ โปธิแทน เสนอว่าหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วย หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หลักเสรีภาพ หลักเสมอภาค และหลักภราดรภาพ สรุปได้ ดังนี้

- 1) หลักการว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย (popular sovereignty or sovereignty of the people) ประชาธิปไตยเป็นอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศ หรืออำนาจอเป็นของประชาชนทุกคน และประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอ เป็นผู้ร่วมกันใช้อำนาจอนี้ ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเอง ซึ่งแสดงออกในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญ เช่น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งหลายของสังคมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางการเมือง กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องและส่วนร่วมนั้นเป็นไปโดยสมัครใจ เช่น การเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่ม

2) อิทธิพลการมีส่วนร่วมในการรวมตัวเป็นพรรคการเมือง ซึ่งระบอบประชาธิปไตยสนับสนุนให้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มและดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่กำหนดไว้ (1) การปกครองโดยเสียงข้างมากที่เคารพสิทธิของฝ่ายข้างน้อย (majority rule with respect to minority rights) ระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองตัวเองร่วมกันของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน การตัดสินใจร่วมกันของประชาชนในเรื่องต่างๆ นั้น ย่อมต้องมีการปรึกษาหารือกัน แต่เนื่องจากคนเราแต่ละคนมีความรู้สึกนึกคิดแตกต่างกัน แต่ในระบอบประชาธิปไตยนั้นย่อมถือว่า “นักประชาธิปไตย” ย่อมมี “ความเห็นพ้องต้องกันที่จะไม่เห็นด้วยกันได้” (agreement to disagree) ดังนั้นเพื่อให้การตัดสินใจเป็นข้อยุติที่จะกระทำเรื่องต่างๆ เป็นไปอย่างทันการและมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจโดยถือตามเสียงข้างมากจึงเป็นหลักเกณฑ์ที่ต้องยอมรับ (2) การยอมรับการมีฝ่ายค้าน (acceptance of opposition) หลักการยอมรับสิทธิของฝ่ายเสียงข้างน้อยนี้ นำมาซึ่งหลักเกณฑ์ที่สำคัญมากของระบอบประชาธิปไตย คือการยอมรับการเกิดขึ้น การคงอยู่ และการดำเนินการของกลุ่มการเมือง หรือพรรคการเมืองที่ไม่ใช่พวกเดียวกับรัฐบาล ที่เรียกว่า ฝ่ายค้าน

3) หลักการว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ (rights, liberty or freedom) หลักการว่าด้วยสิทธิเสรีภาพเป็นหลักการที่สำคัญ มีคำ 3 คำ คือ สิทธิ (rights) เสรีภาพ (liberty) และอิสรภาพ (freedom) ซึ่ง สิทธิหมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ เสรีภาพหมายถึง โอกาสที่จะเลือกทำหรือไม่ทำระหว่างทางเลือกหลายทางตามความปรารถนาของตน โดยปราศจากข้อบังคับ หรือ ข้อจำกัด มีเฉพาะข้อจำกัดโดยกฎหมายเท่านั้น อิสรภาพ หมายถึงการทำหรืองดเว้นที่จะทำสิ่งใดก็ได้ที่ไม่ละเมิดผู้อื่น มีประเด็นสำคัญเกี่ยวข้อง (1) เสรีภาพในการคิดและแสดงออก (freedom of thought and expression) หมายถึงแต่ละคน หรือแม้แต่กลุ่มคนแต่ละคนมีอิสระ ในการคิด และแสดงออกซึ่งความคิดตนได้อย่างเต็มที่ตราบใดที่การคิดและการแสดงออกดังกล่าวไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น คือไม่ทำให้ผู้อื่นเสียหาย เดือดร้อน (2) สิทธิในการเป็นราษฎรของรัฐ (rights to citizenship) หมายถึงการที่คนๆ หนึ่งเป็นราษฎรของรัฐใด คือมีสัญชาติ (nationality) หรือชาติตามกฎหมายของรัฐใด คนๆ นั้นย่อมมีสิทธิได้สัญชาติเป็นราษฎรของรัฐนั้น หรือคนๆ หนึ่งถือกำเนิดภายใต้ดินแดนที่อยู่ภายใต้อธิปไตยของรัฐใด คนๆ นั้นย่อมได้รับมีสิทธิได้สัญชาติเป็นราษฎรของรัฐนั้น และย่อมมีสิทธิอื่นๆ ไม่ว่าสิทธิทางการเมือง สิทธิทางสังคม และสิทธิทางเศรษฐกิจ เสมอภาคกันกับราษฎรคนอื่น (3) เสรีภาพในการเลือกตั้ง (rights to vote or freedom to vote) หมายถึงการที่ราษฎรของรัฐ ผู้มีคุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ได้รับสิทธิในการเลือกตั้งเท่าเทียมกัน (4) เสรีภาพในการนับถือศาสนา (freedom of religion or freedom of religious) หมายถึงคนมีอิสระที่จะเชื่อ หรือไม่เชื่อ นับถือหรือไม่นับถือศาสนาใดก็ได้ ตราบเท่าที่ไม่ทำให้เกิดความเสียหาย หรือเดือดร้อนรำคาญต่อผู้อื่น (5) เสรีภาพในการเคลื่อนไหว หรือย้ายที่อยู่ (freedom of movement) หมายถึงราษฎรของรัฐ และแม้แต่คนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายของรัฐนั้นย่อมมีอิสระที่จะไปไหนมาไหน ตั้งบ้านเรือนอยู่ในรัฐนั้นโดยไม่จำเป็นต้องขออนุญาต เว้นแต่ในสถานที่หวงห้าม (6) เสรีภาพในการประชุม ชุมนุม ในการรวมตัวเป็นกลุ่ม หรือ หรือสมาคม (freedom of assembly or association) หมายถึงคนทั้งหลายมีอิสระที่จะประชุมชุมนุมกันโดยสงบ และปราศจากอาวุธตราบเท่าที่การชุมนุมนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อแก่บุคคลอื่น (7) เสรีภาพที่จะไม่ถูกรัฐ หรือใครกระทำต่อตนตามอำเภอใจ (freedom from arbitrary treatment by

a state or anybody) หมายถึงทุกคนที่อยู่ในรัฐไม่ว่าเป็นราษฎร หรือ คนต่างด้าว ต้องได้รับหลักประกันจากรัฐว่าตนเองจะไม่ถูกรัฐ เจ้าหน้าที่ใด กระทำโดยไม่มีอำนาจตามกฎหมาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเสรีภาพจากการไม่ต้องหวาดกลัว (8) เสรีภาพด้านอื่นๆ (other personal freedom) หมายถึงคนแต่ละคนย่อมมีอิสระในความเป็นอยู่และกระทำการส่วนตัวใดๆ ของตนที่ไม่ละเมิดผู้อื่น

4) หลักการว่าด้วยความเสมอภาค (equality) หมายถึง ความเสมอภาคตามระบอบประชาธิปไตย คือการที่ราษฎรทุกคนในประเทศมีความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกันในด้านพื้นฐาน โดยไม่นำเรื่อง เชื้อชาติ สีผิว รูปร่างหน้าตา ฐานะ ศาสนา ภาษาพูดมาเป็นข้อจำกัด ได้แก่ (1) ความเสมอภาคทางการเมือง (political equality) (2) ความเสมอภาคทางกฎหมาย (equality before the law) หมายความว่า ระบบการบัญญัติกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการวินิจฉัยกฎหมายต้องมีลักษณะความเป็นมาตรฐานสากล (3) ความเสมอภาคทางโอกาส (equality of opportunity) หมายความว่า ราษฎรทุกคนในสังคมมีโอกาสอย่างเต็มที่ (เมื่อเปรียบเทียบแล้ว) ที่จะแสดงออกถึงศักยภาพ ในความสามารถของตน ในการดำเนินชีวิตของตนโดยสุจริต เพื่อให้ตนได้บรรลุวัตถุประสงค์โดยสุจริตของตน (4) ความเสมอภาคทางสังคม (social equality) หมายความว่า ทุกคนในสังคมไม่ว่าจะมีฐานะ รูปร่างหน้าตา หรือพูดภาษาใด ก็สามารถอยู่ร่วมด้วยกันได้อย่างเสมอภาค ไม่ถูกดูถูกเหยียดหยาม เพราะทุกคนจะมีความเคารพในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน (5) ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ (economic equality) หมายถึงว่าคนแต่ละคนในแต่ละประเทศควรจะได้รับหลักประกันจากสังคมและรัฐ ให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปกติ

5) หลักการว่าด้วยภราดรภาพ (fraternity) และหลักการว่าด้วยการเคารพเหตุผล (respect for reason) ตามหลักการประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเอง ประชาชนมีสิทธิและโอกาสในการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม การเมืองต่างๆ ย่อมทำได้อย่างสันติ และหาข้อยุติ ที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับกัน ถ้าแต่ละคนมีความเคารพซึ่งกันและกัน (mutual respect) การมีภราดรภาพและการยึดมั่นในหลักเหตุผลประกอบกับข้อเท็จจริงที่ชัดเจน ย่อมทำให้คนในสังคมสามารถร่วมมือกันทำกิจกรรมทั้งหลายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมของสังคม และประเทศชาติ

2.1.1.3 วัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย

วัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย หมายถึง แนวปฏิบัติที่เป็นแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยอัลมอนด์ และเวอร์บา (Almond and Verba, 1965 อ้างถึงใน วิสุทธ์ โภธิแทน, 2551) กล่าวว่า เป็นวัฒนธรรมของพลเมือง ที่ถือเป็นวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) มีเหตุผล (2) การมีส่วนร่วมในการทางการเมือง อย่างกระตือรือร้น (3) มีความรู้ในเรื่องการเมือง (4) มีความสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน และ (5) มีความรอบคอบในการตัดสินใจ

การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตย ฌานิทรี สันตะพันธ์ (2550) นำเสนอว่า มี 2 แนวทางคือ (1) การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย (2) การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ด้วยการกล่อมเกลางานการเมือง (political socialization) ซึ่งเป็นวิธีเดียวกับการขัดเกลางานสังคม (socialization) ที่มีตัวแทนของสังคม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถานศึกษา ศาสนา ตลอดจน

สื่อมวลชนทำหน้าที่ดังกล่าว ทำให้บุคคลได้ทราบถึงคุณธรรม คุณค่า อุดมคติที่สังคมยึดมั่น ได้เรียนรู้ บรรทัดฐาน และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนยึดมั่นในหลักศีลธรรม และพร้อมจะใช้ชีวิตใน แนวทางที่สังคมต้องการการการกล่อมเกลາทางการเมือง ตามความหมายของ Kenneth P. Langton (อ้างถึงใน ฌานีท์ สันตะพันธ์, 2550) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้แบบแผนพฤติกรรม และอุปนิสัยในทางที่เกี่ยวเนื่องกับการเมือง โดยผ่านสื่อกลางต่างๆของสังคม รวมถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ไป เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน สมาคม ชมรม สื่อมวลชน เป็นต้น และการกล่อมเกลาทางการเมืองดำเนินการได้ 2 แนวทางหลักคือ (1) การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยตรง ประกอบด้วย 4 รูปแบบ ได้แก่ (1.1) การเลียนแบบ (1.2) การเรียนรู้โดยการคาดการณ์ล่วงหน้า (1.3) การศึกษาทางการเมือง หมายถึง การวิธีการเรียนรู้การเมืองในสถาบันต่างๆ เช่น เรียนในหลักสูตรของโรงเรียน หน่วยงานของรัฐ พรรคการเมือง ซึ่งพื้นฐานทางวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดีจะได้รับการจัดระบบ การศึกษาที่ดี และ (1.4) ประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง และ (2) การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยอ้อม แบ่งออกได้ 3 รูปแบบ ได้แก่ (2.1) การถ่ายโอนความรู้และประสบการณ์ระหว่างบุคคล (2.2) การฝึกอบรม (2.3) ระบบความเชื่อของบุคคล

นอกจากนี้ เยาวภา ประคองสินธุ์ (2542) ได้กล่าวถึง โคลแมน (Coldman, 1968 อ้างถึงใน วิชัย ภูโยธิน, 2525) ที่กล่าวว่า การกล่อมเกลาทางการเมือง เป็น กระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่ง เจตคติ และความรู้สึกต่อระบบการเมือง และต่อบทบาทของตนใน ระบบการเมือง ทั้งนี้ รวมถึงการมีความรู้ ความเข้าใจ (cognition) ความรู้สึก (feeling) การมีความ จงรักภักดีและความสำนึกผูกพันในฐานะเป็นพลเมือง (sense of civic obligation) และความรู้สึกใน ความสามารถทางการเมือง (sense of political competence)

สรุปได้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย คือการปกครองที่ดำเนินการโดย ประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยยึดหลักการสำคัญได้แก่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน การปกครองโดยเสียงข้างมากที่เคารพเสียงข้างน้อย คำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของบุคคล และมีภราดรภาพที่เกิดจากการเคารพและยอมรับเหตุผล ในการส่งเสริมให้ประชาชนของรัฐสามารถ อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ซึ่งการเรียนรู้การเมืองผ่านองค์กรต่างๆ ของสังคมที่เรียกว่า การกล่อมเกลาทางการเมือง จะส่งผลให้ประชาชนได้มีบุคลิก เจตคติ และวิถีปฏิบัติทางการเมืองที่เหมาะสมตาม บทบาทของตนเอง และตามแบบแผนของสังคมในฐานะพลเมืองของชุมชนและประเทศ

2.1.2 แนวคิดเรื่อง พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

2.1.2.1 ความหมายของคำว่า “พลเมือง”

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555) ให้ความหมายว่า พลเมือง หมายถึง กำลังของเมือง หมายถึง คนทั้งหมดซึ่งเป็นกำลังของประเทศ ทั้งทางเศรษฐกิจ การทหาร และอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น จึงหมายถึงคนที่สนับสนุนเป็นกำลังอำนาจของผู้ปกครอง เป็นคนที่ อยู่ในความดูแลของผู้ปกครอง ความเป็นพลเมือง ความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ และ ความรับผิดชอบของสมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ ซึ่งต่างจากประชาชน ซึ่งมีความหมายว่า คนทั่วไป

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2551) กล่าวว่า การให้ความหมายของพลเมือง มี การพิจารณาจากประเด็นต่างๆ 4 ประเด็นคือ ประเด็นแรก พลเมือง เป็นคำที่คู่กับคำว่า ชุมชน การเมือง ซึ่งภาษากรีก เรียกว่า polis แต่ปัจจุบันเรียกว่า รัฐ (states) พลเมืองเป็นสมาชิกของชุมชน

การเมืองหรือรัฐ ที่ใดที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน มีการใช้อำนาจบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน การเมือง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ก็เป็นสัตว์การเมือง ความเป็นพลเมือง ก็คือการเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนการเมือง ประเด็นที่สอง ว่าด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ คือ การใช้สิทธิและการปฏิบัติภาระหน้าที่ต่างๆให้แก่ชุมชนการเมือง คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ นั่นคือพลเมืองเป็นผู้ใช้สิทธิและปฏิบัติภาระหน้าที่เหล่านั้นด้วย ประการที่สาม พลเมืองในทัศนะของเพลโต จะต้องมีความดีธรรม นั่นคือ มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะมีพลเมืองที่สมบูรณ์ ความรับผิดชอบเกิดได้โดยการปลูกฝัง หรือเรียกว่า การศึกษาที่ทำให้เกิดคุณธรรม ประการที่สี่ การเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ต้องรู้ทั้งวิธีการเป็นผู้ปกครอง และเป็นผู้ถูกปกครอง

นอกจากนี้กล่าวถึง “พลเมืองในสังคมไทย” ว่ามีความเกี่ยวข้องกับคำว่า “ราษฎร” “ประชาชน” และ “พลเมือง” ซึ่งในสมัยโบราณ ประชาชน เป็นไพร่ หรือเป็นทาสเกือบทั้งหมด มีสถานะที่ต่ำ เป็นลูกน้อง เป็นข้าช่วงใช้ขุนนางหรือหรือเจ้าที่ดิน การเมืองสมัยใหม่ได้ปลดปล่อยให้พ้นจากความเป็นไพร่ เป็นทาส ให้กลายเป็น “ราษฎร” หรือเสรีชน มีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียม ซึ่งรวมเรียกว่า ราษฎร คำว่า “ประชาชน” เป็นคำไทยมีใช้ในราชการมานานก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการใช้คำว่า ประชาชน และพลเมือง

ราษฎรและประชาชนในปัจจุบันมีความหมายเกือบจะเหมือนกัน แต่ประชาชนสื่อถึงการเป็นเจ้าของประเทศ และเจ้าของอำนาจอธิปไตยมากกว่าราษฎร ซึ่งราษฎรมีหน้าที่เสียเปรียบ ส่วน “พลเมือง” จะหมายถึงประชาชนที่มีสิทธิหน้าที่อย่างสมบูรณ์พร้อม และกล่าวว่าคู่มือพลเมือง เมื่อ พ.ศ. 2479 ซึ่งให้เห็นเสรีภาพ 8 ประการ ได้แก่ เสรีภาพในส่วนบุคคล เคหสถาน การประกอบอาชีพ ทรัพย์สินของบุคคล ทางศาสนา การประชุมและการสมาคม การเขียนและการโฆษณา การศึกษา และหน้าที่ของประชาชนหรือราษฎรในฐานะพลเมือง ต้องมีความรักชาติ ต้องเคารพกฎหมาย ต้องศึกษาหาความรู้ ต้องเป็นทหาร ต้องเสียภาษีให้แก่ประเทศ ต้องทำงาน และต้องออกไปเลือกตั้ง

โดยสรุปแล้ว “พลเมือง” ไม่ได้หมายถึงแค่ประชาชนที่เกิดมาในรัฐฯ หนึ่ง หรือเกิดจากพ่อแม่ที่เป็นพลเมืองในรัฐหนึ่งเท่านั้น แต่หมายถึงประชาชนที่รู้สึกกระตือรือร้น เอาใจใส่การทำงานของรัฐบาล และเป็นประชาชนที่สามารถแก้ไขปัญหาส่วนรวมได้ในระดับหนึ่ง มิใช่รอให้รัฐบาลมาแก้ไขให้

2.1.2.2 พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

วรการณ สามโกเศศ (2554) กล่าวว่า “พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” มีความแตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่น พลเมืองจะมีคุณสมบัติอย่างไร จะ เป็นไปตามที่ผู้มีอำนาจประสงค์จะให้ เป็น ขณะที่ระบอบประชาธิปไตยเจ้าของอำนาจอสูงสุดคือ ประชาชน ดังนั้น ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจ จึงกำหนดชีวิตของตัวเองได้ “ประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตย จึงแตกต่างหลากหลายได้ เมื่อแตกต่างหลากหลายได้ จึงต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ปัญหา จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันและปกครองกันตามวิถีประชาธิปไตยได้ ดังนั้น พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงหมายถึง สมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ (liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ใช้สิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนัก

ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะ รับผิดชอบหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2554) กล่าวไว้ถึงความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองต่อระบอบประชาธิปไตยว่า “...เป็นที่ยอมรับกันว่าการสร้างความเป็นพลเมือง การเปิดให้การเมือง ภาคพลเมืองมีพื้นที่กว้างขวางขึ้นในการบริหารระดับชาติ และระดับท้องถิ่น เป็นสิ่งจำเป็น จำเป็นเพราะจะนำความชอบธรรมและความเชื่อมั่นกลับมาสู่ประชาธิปไตยอีกประการหนึ่ง และจำเป็นเพื่อการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพแท้จริงให้ประชาธิปไตยอีกประการหนึ่ง เพราะประชาธิปไตยที่ขาดส่วนร่วมอย่างแท้จริงของพลเมืองจะเป็นได้ก็แต่ประชาธิปไตยในรูปแบบที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และผู้แทนราษฎรก็ไปใช้อำนาจของตัวเองไปบริหารบ้านเมือง ประชาธิปไตยในรูปแบบเช่นนี้ ขาดคุณภาพและจิตวิญญาณที่จะสร้างให้เกิดขึ้นได้ก็ด้วย การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของการเมืองของพลเมืองเท่านั้น คำว่าอำนาจอธิปไตยสูงสุดเป็นของปวงชน จะไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง หากประชาชนขาดความเป็นพลเมืองที่จะใช้อำนาจนั้น โดยผ่านผู้แทนราษฎรภายใต้การกำกับอย่างมีประสิทธิภาพของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง”

นอกจากนี้ได้นำเสนอแนวทางในการ “สร้างความเป็นพลเมือง” และ “การเมืองภาคพลเมือง” ให้เกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัย 4 ประการ สรุปได้ดังนี้

1) การสร้างพลังอำนาจทางกฎหมาย หรือ เรียกว่า legal empowerment ให้เกิดความเป็นพลเมือง และการเมืองภาคพลเมือง ซึ่งหมายความว่า รัฐธรรมนูญ และตัวบทกฎหมายจะต้องส่งเสริมเรื่องนี้อย่างเป็นทางการ ซึ่งบัญญัติให้รัฐต้องส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศต่างๆ ทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ให้พลเมืองจัดบริการสาธารณะโดยการมีส่วนร่วมของพลเมืองอย่างแท้จริง ให้พลเมืองมีอำนาจในการตรวจสอบการใช้ อำนาจรัฐ รวมทั้งบัญญัติเรื่อง civic education หรือพลเมืองศึกษาไว้ด้วย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอร่างกฎหมายต่างๆเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ

2) ปัจจัยในการสร้างสำนึกพลเมืองที่เรียกว่า ธรรมของพลเมือง (civic virtue) จะเกิดขึ้นได้ด้วย “การศึกษาที่เป็นทางการ” และ “การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง” ดูเหมือนว่าเรื่องนี้ ประเทศไทยยังไม่ให้ความสำคัญเท่าใดนักกับพลเมืองศึกษาทั้ง 2 รูปแบบ ด้วยเหตุนี้ สถาบันพระปกเกล้าจึงพยายามมีส่วนช่วยในการอุดช่องว่างนี้ โดยผ่านโครงการต่างๆ โดยเฉพาะโครงการ “สร้างสำนึกพลเมือง” (project citizen) ร่วมกับ Center for Civic Education สหรัฐอเมริกา มาเป็นเวลาเกือบ 10 ปี และร่วมกับโรงเรียนต่างๆทั่วประเทศเกือบ 500 โรงเรียน และพยายามจัดโครงการต่างๆเน้นทางด้านพลเมือง

3) การทำให้ความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ก็คือ การมีเทคนิค และวิธีการที่ดีเพื่อให้ประชาชนพลเมืองที่สามารถมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม และมีคุณภาพ ไม่ว่าจะ เป็นวิธีการแบบการปรึกษาหารือ ที่เรียกว่า consultation หรือสุนทรียสนทนา หรือ dialogue การ ประชาพิจารณ์ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และแม้แต่กระบวนการสร้างความปรองดอง

4) การก่อให้เกิดความสำเร็จในความเข้มแข็งของพลเมืองและการเปิดพื้นที่การเมืองภาคพลเมืองก็คือ “เครือข่ายพลเมือง” และ “พลเมืองศึกษา” ซึ่งจะทำให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่กัน รวมทั้งให้กำลังใจกันส่งเสริมกัน ร่วมมือกัน ในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่พลเมือง และการเมืองภาคพลเมือง

2.1.2.3 คุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

คุณลักษณะของพลเมืองในประชาธิปไตยนั้น ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555) สรุปคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ได้ 6 ประการ ดังนี้

- 1) มีอิสรภาพ พึ่งตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์
- 2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น
- 3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง
- 4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกันในระดับแนวราบ ไม่ใช่แนวตั้ง
- 5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย
- 6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มที่ตนเอง

2.1.2.4 การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย วรากรณ์ สามโกเศศ (2554) เสนอว่าหลักการสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ควรมุ่งเน้น “ความเป็นประชาธิปไตย” ไม่ใช่การเรียนรู้ประชาธิปไตย การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จึงไม่ใช่การสอนด้วยการ “บรรยาย” แต่ผู้สอนต้องพัฒนาการสอนในรูปของ “กิจกรรม” และ “การลงมือปฏิบัติ” หรือการเรียนการสอนผ่าน “กระบวนการวิเคราะห์ ปฏิบัติ” เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงที่มีนัยสำคัญมากขึ้น สำหรับกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว “ผู้สอน” จะเป็น “วิทยากรกระบวนการ” มีหน้าที่ เชื่อมโยงการเรียนรู้ประสบการณ์จริงในวิถีชีวิต ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในความเป็นพลเมือง และการพัฒนาประชาธิปไตยจนก้าวไกลไปถึงการมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณประชาธิปไตย

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2551) กล่าวว่า ประชาธิปไตยจะยั่งยืนได้ ต้องสร้างพลเมืองด้วยการศึกษา สร้างพลเมืองให้มีสำนึกส่วนรวม การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (civic education) มุ่งที่สร้างคนให้มีคุณลักษณะความเป็นพลเมือง (citizenship) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า พลเมือง (citizen) จะต้องมีความกระตือรือร้นและมีความสำนึกที่จะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายสาธารณะทุกระดับ เพื่อที่จะนำประโยชน์สุขมาสู่ตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลและต่อสังคมส่วนรวม การที่สมาชิกของสังคมจะมีลักษณะของพลเมืองดังกล่าวได้ จะต้องมีความรู้สำหรับพลเมือง (civic knowledge) คุณธรรมสำหรับพลเมือง (civic

virtue) มีธรรมาธิปไตย และทักษะสำหรับพลเมือง (civic skill) ซึ่งรวมถึงทักษะทางสติปัญญา (intellectual skills) และทักษะการมีส่วนร่วม (participatory skill) อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ได้กล่าวถึง โรงเรียนกับการสร้างพลเมือง ว่าโรงเรียนเป็นสถาบันของการกล่อมเกลากการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่สำคัญ โดยอาจแบ่งออกเป็นความรู้สำหรับพลเมือง อาทิ ความรู้เกี่ยวกับ สิทธิของพลเมือง ทักษะสำหรับพลเมือง และคุณธรรมสำหรับพลเมือง ซึ่งสามารถจัดได้ในโรงเรียน และนอกระบบการศึกษา เช่นการจัดกลุ่มฝึกอบรม และเป็นไปได้ทั้งการศึกษาที่เป็นทางการ เช่นการจัดชั้นเรียน และไม่เป็นทางการ เช่น การทำงานร่วมกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จะต้องเป็นพลเมืองที่ (1) มีอิสรภาพ พึ่งตนเองได้ (2) เคารพตนเอง เคารพผู้อื่น คำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคล ส่วนรวม (3) เคารพความแตกต่าง รวมทั้งความเห็นต่าง (4) รับผิดชอบตนเอง และสังคม (5) เคารพกฎหมาย กติกา สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ต้องให้พลเมืองได้ (1) มี “ความรู้” มีความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย หลักการ แนวคิด วัฒนธรรมประชาธิปไตย และลักษณะของความพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีอิสรภาพ พึ่งตนเอง เคารพตนเอง เคารพผู้อื่น มีความกระตือรือร้น มีคุณธรรม เพื่อให้เกิดค่านิยมประชาธิปไตย (2) มี “ทักษะ” ที่เกิดจากประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงร่วมกับชุมชน เกิดเป็นทักษะทางการเมืองที่ (3) มีทัศนคติ เจตคติที่ดีจากการเรียนรู้เนื้อหา สาร และผ่านกระบวนการ การคิดวิเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วม ยอมรับความเห็นต่าง เป็นต้น และผู้เรียนได้รับความสุข สร้างสรรค์ และอยากเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมอื่น ต่อไป

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมือง หรือการศึกษาเพื่อสร้างความพลเมืองมุ่งเน้นแนวคิด รูปแบบที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการ ในลำดับต่อไป ดังนี้

2.2.1 การวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ (2556) ได้ศึกษา “ผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีต่อความตระหนักในความเป็นพลเมือง” เพื่อเปรียบเทียบความตระหนักในความเป็นพลเมืองของนักศึกษาในวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองก่อนและหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย โดยออกแบบงานวิจัยในลักษณะการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน จากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง พบว่านักศึกษาที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีระดับความตระหนักในความเป็นพลเมืองในภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ การพึ่งพาตนเองและรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น ด้านการเคารพความแตกต่าง ด้านการเคารพหลักความเสมอภาค ด้านการเคารพกติกา กฎหมาย และด้านความรับผิดชอบต่อสังคมหลังการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้สอนควรมีบทบาทเป็นวิทยากรกระบวนการ (facilitator) ในการจัดกิจกรรมของวิชาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ทั้งนี้ เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้และตระหนักในความเป็นพลเมืองด้วยตนเอง

2.2.2 การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประสบการณ์จากต่างประเทศ

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจากประสบการณ์ของต่างประเทศ มุ่งศึกษาจากประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างมั่นคงต่อเนื่อง มีความหลากหลายของประชากรของประเทศ เพื่อให้ได้แนวทางที่หลากหลายเกี่ยวกับการให้ความรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของเวลา ผู้ศึกษาไม่สามารถสืบค้นข้อมูลของประเทศต่างๆ ที่มีถูกต้องทันสมัย ได้ จึงขอ นำข้อมูลจากที่สถาบันพระปกเกล้าได้รวบรวมไว้ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 13 ประจำปี 2554 ประเด็น ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย มาทำการศึกษาได้แก่ แคนาดา เครือรัฐออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา มีรายละเอียดดังนี้

2.2.2.1 แคนาดา

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของแคนาดา Laura Edgar (2554) ได้กล่าวว่า การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในแคนาดาเป็นแบบผสมผสาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้มีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงการให้มีโอกาสที่ดีต่อการมีส่วนร่วม ซึ่งในความหมาย การมีส่วนร่วมของพลเมืองจะกว้างกว่าการมีส่วนร่วมในทางการเมือง จากการศึกษาพบว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองมีองค์ประกอบ 2 ประการคือ (1) การทำความเข้าใจเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ซึ่งมีสิทธิโดยพื้นฐาน (2) การทำความเข้าใจเรื่องหน้าที่รับผิดชอบ

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของแคนาดาครอบคลุมประเด็นสำคัญ คือ การเลือกตั้ง การช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชน การให้ความคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การเคารพกฎหมาย และความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการมีความพยายามร่วมมือกับภาครัฐ (เช่น ร่วมเป็นคณะลูกขุนในศาล) การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของแคนาดา มีระบบพื้นฐานมาจากอังกฤษ มีประสบการณ์ที่ผสมผสานกัน เป็นระบบการศึกษาที่มองข้ามการศึกษาของพลเมือง แต่ได้สนับสนุนเกี่ยวกับการเลือกตั้งระดับชาติ ซึ่งจากสถิติการไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีผู้มาลงคะแนนเลือกตั้งเพียง ร้อยละ 60 เท่านั้น จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้พลเมืองมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ส่งเสริมให้พลเมืองมีความตระหนักในเรื่องที่จำเป็น เช่น ตระหนักต่อกฎหมาย ทั้งนี้ แคนาดายังมีสิ่งท้าทายจากการที่มีส่วนประกอบสังคมของพลเมืองที่หลากหลายจากการย้ายถิ่นฐานมาจากส่วนต่างๆทั่วโลก มาตั้งถิ่นฐานที่แคนาดา ทำให้มีความเข้าใจเรื่องความเป็นพลเมืองที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันคนหนุ่มสาวไม่ได้มีส่วนร่วมในสังคมและการเมือง รัฐบาลจึงได้ดำเนินการ ดังนี้

1) จัดโครงการ Apathy is Boring รณรงค์ให้เยาวชนเพิ่มการมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของรัฐ โดยการเปิดโอกาสให้มีการหารือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และโดยการใช้ศิลปะ เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือรณรงค์เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของเยาวชน คนหนุ่มสาว มีรูปแบบ ดังนี้ (1) การเปิดเว็บไซต์เพื่อการรณรงค์ และใช้วิธีการอื่นๆที่สามารถเข้าถึงเยาวชน คนหนุ่มสาว เชิญชวนให้ไปเลือกตั้ง (2) นำนักดนตรี ศิลปิน ประชาสัมพันธ์การเลือกตั้ง รณรงค์การเลือกตั้งในแง่ของความสำคัญของการเลือกตั้ง (3) การรณรงค์เพื่อให้ไปใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง ซึ่งโครงการนี้ได้รับผลสำเร็จ เยาวชน คนหนุ่มสาวออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง เพิ่มขึ้น

2) การส่งเสริมการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ตัวอย่างของเมืองออนตาริโอ (Ontario) ซึ่งเมืองนี้ได้บรรจุวิชาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในหลักสูตรการศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา และให้นักเรียนต้องเข้าไปร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนของตนเอง ก่อนจบการศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม คิด วิเคราะห์ ร่วมกับคนในชุมชนของตน ซึ่งหลักสูตรได้กำหนดหลักการสำคัญไว้ 3 ประการดังนี้คือ (1) ประชาชนต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง แนวคิด โครงสร้าง และกระบวนการที่เกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง (2) เข้าใจในความเป็นพลเมืองที่มีวัตถุประสงค์ (purposeful citizenship) รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองในการเป็นผู้นำ และผู้ตาม ทราบว่าตนเองมีบทบาทอย่างไร และสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร (3) ต้องเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เรียนรู้และใช้ทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้มาปรับปรุงหน้าที่ของตนเอง และมีส่วนร่วมกับสังคม

3) การจัดการศึกษาเรื่องพลเมืองแก่พลเมืองที่อพยพเข้ามาในแคนาดา เพื่อให้มีจิตใจเป็นคนแคนาดา รับผิดชอบต่อประเทศ ซึ่งแคนาดายังไม่มียุทธศาสตร์ในการดำเนินการเรื่องนี้ แต่ได้จัดหลักสูตรโดยให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้าไปทำความเข้าใจแก่พลเมืองกลุ่มนี้ มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ (1) บทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้นำ และเป็นผู้ตาม (2) รับรู้ว่าตนเองมีบทบาทอย่างไร และสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร และ (3) เป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมได้อย่างไร

การดำเนินการของรัฐบาลกลางในการสร้างระบบการศึกษาด้านการสร้างสำนึกพลเมือง และกระจายออกไปสู่ประชาชน โดยได้มีการจัดทำคู่มือ Discovery Canada Study Guide เพื่อให้ประชาชนเดิมเรียนรู้และทำความเข้าใจบทบาทของตนเอง และผู้ที่เข้ามาใหม่ได้รับการปลูกฝังเพื่อเป็นคนแคนาดา

โดยได้สรุป การศึกษาหน้าที่พลเมืองว่า (1) เกิดขึ้นในระดับชุมชน แต่ยังไม่ได้ครอบคลุมทั่วประเทศ จึงควรสนับสนุนให้มีการเรียนหน้าที่พลเมืองกันอย่างจริงจัง (2) ประชาธิปไตยเป็นมากกว่าการลงคะแนนเลือกตั้ง เพราะการเลือกตั้งนานๆจะมีสักครั้ง แต่การเรียนรู้อธิปไตยต้องมียั่งยืนต่อเนื่อง จึงควรสอนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในชุมชน การเรียนหน้าที่พลเมืองในระบบการศึกษา ไม่เพียงพอ ต้องเสริมประสบการณ์แก่นักเรียน (3) ต้องให้เยาวชนมีส่วนร่วม จึงต้องเข้าไปหาเยาวชนในพื้นที่ที่เขาอยู่ และใช้วิธีการที่จะทำให้เขาเข้าใจว่าความเป็นพลเมืองควรมีบทบาทอย่างไร

2.2.2.2 เครือรัฐออสเตรเลีย

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของเครือรัฐออสเตรเลีย หรือ ออสเตรเลีย Mary Print, 2554 กล่าวว่า ออสเตรเลียเป็นประเทศที่มีประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดประเทศหนึ่ง และเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากที่สุดประเทศหนึ่งในโลก และมีปัญหาการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยของเยาวชนวัยหนุ่มสาวน้อยลง ดังนั้น เพื่อจะให้ประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมีความแข็งแรง ก่อนอื่นควรทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับ “ความเป็นพลเมือง” เนื่องจากเป็นคำที่กว้าง และคนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความเห็นตรงกัน

1) ความหมายของ “ความเป็นพลเมือง” อาจจะได้เห็นได้ใน 3 กรณี คือ (1) พลเมือง (สิทธิและความรับผิดชอบ) (2) การเมือง (การมีส่วนร่วมและเป็นตัวแทน) และ (3) สังคม (คุณธรรมทางสังคม และการมีส่วนร่วมในชุมชน) ซึ่งทำให้ประชาชนมีแนวทางปฏิบัติที่ต่างกัน “ความ

เป็นพลเมือง” ในทางกว้าง หมายถึงสถานภาพที่ประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การเมือง ประเทศ หรือกลุ่ม และของโลก ซึ่งมีทั้งสิทธิและความรับผิดชอบ หน้าที่และสิทธิพิเศษที่ได้รับการชี้นำ คุณธรรมทางสังคมและสนับสนุนให้มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ซึ่งนอกเหนือจากความหมายทางการเมืองที่แคบ ทางกฎหมาย (คือพลเมืองของประเทศ) ซึ่งมองได้กว้างๆเช่นพลเมืองของกรุงเทพมหานคร พลเมืองของโลก พลเมืองของชุมชน ซึ่งในการบรรยายนี้จะเน้นความเป็นพลเมืองในมุมมองของการเมือง และกฎหมาย พลเมืองอาจหมายถึง เนื้อหาขององค์ความรู้ ทักษะและความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับองค์กร และการทำงานของสังคม รวมทั้งมรดกทางการเมืองและสังคมของประเทศใดประเทศหนึ่ง กระบวนการทางประชาธิปไตย รัฐบาล การบริหารงานภาครัฐ และระบบงานยุติธรรม และรวมถึงมุมมองของภูมิภาคและประชาคมโลก ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองสามารถพิจารณาถึงการสนับสนุนที่สำคัญต่อการเป็นพลเมืองที่แท้จริง

2) สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นภายในออสเตรเลีย มีความกังวลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนวัยหนุ่มสาวที่มีระดับลดลง ซึ่งเป็นที่โต้เถียงกันในวงกว้างว่า ประชาธิปไตยจะมั่นคง จะยั่งยืนได้ พลเมืองต้องมีส่วนร่วมอย่างสูง มาตรฐานที่เห็นได้อย่างชัดเจนพิจารณาได้จากจำนวนไปใช้สิทธิเลือกตั้งระดับชาติที่ลดลง โดยเฉพาะเยาวชน คนหนุ่มสาวและพฤติกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้งในอนาคต ซึ่งเยาวชนออสเตรเลียรับทราบเป็นอย่างดีว่าการเลือกตั้งในออสเตรเลียเป็นการบังคับให้ต้องปฏิบัติ และจะเลือกตั้งได้เมื่ออายุครบ 18 ปีที่จะมีสิทธิในการลงคะแนนเลือกตั้ง จากข้อมูลจากการวิจัย พบว่าพลเมืองอายุ 18 ปี มีการลงทะเบียนเพื่อใช้สิทธิเลือกตั้งเพียงร้อยละ 52 ซึ่งพฤติกรรมนี้อาจนำไปสู่วัฒนธรรมการไม่มีส่วนร่วมในอนาคต นอกจากนี้ พบว่าการลงทะเบียนใช้สิทธิเลือกตั้งจะสูงขึ้นถึงร้อยละ 90 เมื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีอายุถึงวัย 30 ปีเป็นต้นไป ทั้งนี้ สภากาเลือกตั้งแห่งออสเตรเลีย (The Electoral Council of Australia) ได้ให้ความเห็นว่าน่าจะมาจากมีการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยและเปลี่ยนสถานที่ทำงานที่มีอัตราที่สูงในช่วงวัยรุ่น

3) ลักษณะของการเป็นพลเมืองที่แท้จริง ความเห็นทางการเมือง พิจารณาว่าพลเมืองที่แท้จริงเป็นผู้สนับสนุนหลักในการทำให้ประชาธิปไตยมีความแข็งแรง หากการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองลดลง ย่อมทำให้รากฐานประชาธิปไตยเกิดปัญหา ในสหภาพยุโรป พลเมืองที่แท้จริงนั้น หมายถึง การมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคม ชุมชน และชีวิตการเมือง พิจารณาจากคุณลักษณะจากการมีความคิดเห็นร่วมกัน ไม่ใช่ความรุนแรง สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย โดยมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ (1) ความเกี่ยวข้องกันระหว่างชีวิตส่วนตัวกับชุมชนของบุคคล (2) ค่านิยมประชาธิปไตย และ (3) การมีส่วนร่วม

พร้อมนี้ได้นำเสนอเพิ่มเติมว่า จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองที่แท้จริง นั้นพิจารณาจากองค์ประกอบ ดังนี้

(1) มีความผูกพันและมีมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมที่มีความหลากหลาย

(2) การมีส่วนร่วมทั้งทางการเมือง ด้านพลเมือง และสังคมของพลเมือง

(3) การเรียนรู้ในโรงเรียนทำให้มีประสบการณ์ติดตัวอย่างยาวนาน

- (4) รวมทั้งประสบการณ์เชิงบวก และเชิงลบ
- (5) ความเป็นพลเมืองที่แข็งแกร่งต้องมีความเกี่ยวพันหลายมิติ คือ มีการพัฒนาทักษะ มีพื้นฐานความรู้ และความเข้าใจ
- (6) ความเป็นพลเมืองนั้น มีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับทฤษฎีของการเมืองรูปแบบใด เช่น เสรีนิยม คอมมิวนิสต์ และอนุรักษนิยม ซึ่งมีกิจกรรมแตกต่างออกไปแล้วแต่ความหมายของอัตลักษณ์บุคคล และแนวทางการแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการรวบรวมการกระทำต่างๆ และแนวทางแก้ไขปัญหามาของรูปแบบการเมืองนั้นๆ

4) การให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง มีความเห็นว่า โรงเรียนและประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นต่อกัน ผลจากการศึกษาโดยทั่วไป พบว่า การศึกษาประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยพบว่าคนที่มียกระดับการศึกษามากขึ้น จะทำให้มีระดับความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและการเมืองเพิ่มขึ้น และจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับประชาธิปไตยมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีผู้วิจัยรายอื่นที่พบว่าโรงเรียนคือสถานที่ที่สำคัญในการเรียนรู้ประชาธิปไตยของเยาวชน เนื่องจาก (1) โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้หลักเรื่องความสามารถของพลเมือง ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง และการคิดแบบวิเคราะห์ที่สามารถสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านทางหลักสูตรในชั้นเรียน และเยาวชนมีโอกาสและประสบการณ์ทางประชาธิปไตยจากการปฏิบัติในชั้นเรียนและโรงเรียน (2) โรงเรียนให้ประสบการณ์แก่เยาวชนเกี่ยวกับชีวิตในสังคม เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิต การเลือกอาชีพ และด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้อง (3) โรงเรียนคือหน่วยรวมเดียวกันที่ทุกคนได้มีความรู้และประสบการณ์จากการไปโรงเรียน เพราะว่าชีวิตส่วนตัวทุกคนมีความหลากหลาย แต่ชีวิตในโรงเรียนจะได้รับอย่างคล้ายคลึงกัน (4) โรงเรียนให้ประสบการณ์ในการศึกษาเรื่องความเป็นพลเมืองทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการโดยใช้หลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน

การเตรียมเยาวชนเพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ แข็งขัน และมีส่วนร่วม นั้น ต้องดำเนินการในหลายระดับ คือ ในชั้นเรียน ในโรงเรียน ในชุมชน ในชาติ และระหว่างชาติ ซึ่งเยาวชนต้องมีความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ ความรับผิดชอบในการเป็นพลเมือง และมีปัจจัยสนับสนุนคือ ทักษะ (skill) ค่านิยม (value) ทศนคติ (attitude) และเจตคติ (dispositions) ของพลเมืองที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประชาธิปไตยมีความแข็งแรง โดยออสเตรเลียมีประวัติศาสตร์ที่ผสมผสานในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในโรงเรียน ในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 ความสนใจด้านการเมืองในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองมีน้อย แต่ปัจจุบันนี้รัฐบาลของออสเตรเลียทุกระดับได้วางเป้าหมายให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้ และสั่งสอนให้เยาวชนออสเตรเลียให้เป็นเยาวชนที่มีความรู้ และเป็นพลเมืองที่แข็งแกร่ง โดยให้เยาวชนเห็นคุณค่าของสังคมออสเตรเลียที่มีวัฒนธรรม ภาษา และศาสนาที่หลากหลาย เข้าใจถึงรูปแบบการปกครองของออสเตรเลีย ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และพัฒนาให้มีความยึดมั่นต่อค่านิยมประชาธิปไตย ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และมีส่วนร่วมในวิถีของการเป็นพลเมืองออสเตรเลีย ทำงานเพื่อความดีของงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงให้ธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคมให้มีความยั่งยืน และเป็นประชากรของโลก ของประเทศ ของชุมชนที่มีความรับผิดชอบ

5) หลักสูตรการสอนความเป็นพลเมืองในโรงเรียน (a citizenship curriculum in Australian schools) ของออสเตรเลีย ดังนี้

- เป้าหมาย (aims) มีดังนี้ (1) สอนให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ ทักษะคิด ค่านิยม และเจตคติ แก่นักเรียนโดยการมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบในฐานะพลเมืองแข่งขันกับชุมชนของตนเอง กับชาติ และในโลก (2) พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และมีความมั่นคงต่อรัฐสภา ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ระบบกฎหมาย และชีวิตพลเมืองของตน (3) พัฒนาให้มีความชื่นชมและการคิดวิเคราะห์ เกี่ยวกับสิทธิ และความรับผิดชอบของความเป็นพลเมือง ชีวิตของพลเมืองทั้งระดับชาติ และระดับโลก (4) ให้เกิดความเข้าใจและชื่นชมต่อสังคม และมีความยึดมั่นในการสนับสนุนสิทธิมนุษยชน และความคิดเห็นและการรับรู้ถึงวัฒนธรรมอื่นๆ และเข้าใจถึงมรดกทางประชาธิปไตยของตนเอง (5) ส่งเสริมพลเมืองที่แข่งขันเห็นคุณค่าของอิทธิพลของสื่อมวลชน และเทคโนโลยีในการสื่อสาร (6) ให้ความรู้แก่นักเรียนให้เข้าใจถึงประเด็นที่สำคัญระดับโลก และวิธีการที่ประชาชนในโลกมีความร่วมมือต่อกัน และการให้ร่วมมือในระดับที่หลากหลาย

- หลักสูตร หรือสาระการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจ (knowledge and understanding) ถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้ (1) องค์ประกอบหลักของระบอบการเมืองการปกครอง กระบวนการของรัฐบาลแบบรัฐสภาทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ (2) ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย พรรคการเมือง รวมทั้งขอบเขตของรัฐธรรมนูญ และสิทธิตามกฎหมายของบุคคล (3) สิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง เช่น สิทธิมนุษยชน สิทธิทางสังคม และหน้าที่ ของชาติ และนานาชาติ (4) รู้จักสื่อและบทบาทของสื่อทางการเมืองและชีวิตทางสังคม (5) มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมทั้งค่านิยมและวิถีปฏิบัติที่มีอิทธิพล (6) โครงสร้างและการทำงานของกลุ่มอาสาสมัคร และภาคประชาสังคม (7) เน้นพัฒนาชุมชนและนานาชาติให้มีความยั่งยืน

- กระบวนการและทักษะ (process and skill) ที่จะส่งเสริมให้เป็นพลเมืองที่แข่งขัน ประกอบด้วย (1) การถาม และการคิดอย่างเป็นระบบ คือ มีความสามารถในการตั้งคำถาม และค้นหาข้อเท็จจริง และความคิดเห็นต่างๆ การสะท้อนความคิดอย่างเป็นระบบ นำเงื่อนไขต่างๆมาร่วมพิจารณา ให้ความสำคัญกับอำนาจที่มีอยู่ในสังคม มีการคิดอย่างเป็นระบบก่อนลงมือปฏิบัติ และข้อมูลที่ได้มีการถกเถียงที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง (2) การทำงานร่วมกัน (working together) การนำเสนอเรื่องที่มีความสนใจและทักษะในการแก้ไขปัญหา และหาทางแก้ไขผ่านความร่วมมือ เพื่อให้สามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่หลากหลาย มองตนเอง พิจารณาตนเองว่ามีความเหมาะสมต่อการเป็นพลเมืองของชุมชน ของรัฐ ของประเทศ และของโลก มีการสาธิตให้มีความสามารถในการอาศัยและทำงานในสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายด้านวัฒนธรรมและศาสนา (3) การวิเคราะห์ (analysis) สามารถที่จะประเมินสถานการณ์เพื่อการตัดสินใจ การปฏิบัติที่สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่ และสามารถปกป้องประเด็นที่เกี่ยวข้องของความเป็นพลเมืองและสังคม ส่งสัยต่อความคิดเห็นต่างๆและเป็นสื่อมวลชนที่มีความสามารถ คือการแปลความและวิพากษ์ข่าวสารของสื่อ รวมทั้งระบบความสนใจและค่านิยมที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบนโยบายและตัดสินใจผ่านการเลือกตั้ง มีความสามารถในการวิจัย การวิพากษ์วิจารณ์อย่างครอบคลุม ชัดเจน (4) การสื่อสาร (communication) ให้มีทักษะการสื่อสารทั้งการพูด การเขียน และการอ่านอย่างวิพากษ์ การถกเถียง

การเขียน การเขียนอย่างวิเคราะห์ ทักษะที่ควรเน้นย้ำและทักษะทางสังคม การวิพากษ์เกี่ยวกับโครงสร้าง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

- เกิดค่านิยม ทศนคติ และเจตคติ (value, attitude and dispositions) ที่ได้จากการมีความรู้ ความเข้าใจ จากกระบวนการและทักษะของความเป็นพลเมือง และความเป็นพลเมืองนั้น ถูกวางฐานจากความตระหนักด้านคุณธรรม และเจตคติทางพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมกับรัฐสภา ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม และชีวิตในชุมชน การอ่านอย่างวิเคราะห์ ประกอบด้วย (1) ค่านิยม คือรากฐานของประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมและประชาธิปไตยแบบรัฐสภา เช่น การแสดงออกถึงเสรีภาพ การปกครองโดยประชาชน ความเท่าเทียม หลักนิติธรรม ความเท่าเทียมที่กำหนดทางกฎหมาย การออกเสียง 1 เสียงต่อ 1 ค่านิยม ความรับผิดชอบที่เกิดจากสิทธิ ความรับผิดชอบที่เกิดจากหน้าที่ ความดีงาม (2) ค่านิยมที่เป็นคุณธรรมของพลเมือง หรือความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ชื่นชมต่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการช่วยเหลือ เอื้ออาทร เอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเที่ยงธรรม และความเป็นธรรมทางสังคม เสรีภาพ ซื่อสัตย์ เคารพต่อสิทธิของผู้อื่น มีความรับผิดชอบ มีส่วนร่วม เท่าเทียม อดทนต่อความแตกต่าง ความสงบ ให้และรับและการให้คุณค่าต่อสิ่งๆในฐานะพลเมืองที่แข่งขัน (2.1) เจตคติ คือ ความชอบหรือความตั้งใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับชุมชน (2.2) ความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมกับชุมชน (2.3) ความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมกับภาคประชาสังคม (2.4) ความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในประเด็นต่างๆของสังคม ภาคประชาสังคม ชีวิตการเมือง ชีวิตชุมชน และชีวิตของโลก (2.5) ความตั้งใจที่จะปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้นตามที่เกิดขึ้นจากค่านิยม และคุณธรรมของพลเมือง

- การนำหลักสูตรไปปฏิบัติ (practices) ได้มีการทบทวนวรรณกรรมและยอมรับว่าการให้การศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องสอนในชั้นเรียนด้วยการสอนแบบวิธีนิยม คือ การเรียนในหลักสูตรของโรงเรียน ทำให้เด็กได้รับการเรียนรู้หลายมิติ (ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ) แต่อย่างไรก็ตามการสอนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยควรต้องให้การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัตินอกชั้นเรียน เพื่อให้เกิดประสบการณ์เกี่ยวกับประชาธิปไตยนอกเหนือจากการเรียน ให้ได้รับทักษะที่มีประสิทธิภาพในหลายด้าน ทศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรม

นอกจากนี้ได้นำเสนอรูปแบบของหลักสูตรในการให้การศึกษาความเป็นพลเมืองในโรงเรียนได้แก่ (1) หลักสูตรที่เป็นทางการ (2) หลักสูตรไม่เป็นทางการ (3) หลักสูตรเพิ่ม และ (4) หลักสูตรแฝง คือ การสอนในหลักสูตรที่เป็นทางการคือ วิชาที่สอนที่เป็นการควบคุมของโรงเรียนทั่วไป ตรงกันข้ามคือหลักสูตรไม่เป็นทางการ คือประสบการณ์ที่เด็กได้รับแต่ละวันที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาที่เรียน เช่น สถานักเรียน ชมรม การเข้าร่วมประชุม การรณรงค์หาทุน หลักสูตรเพิ่ม คือ การเรียนนอกเวลาเรียนปกติ และหลักสูตรแฝง คือ การเรียนที่ผู้เรียนไม่รู้ตัวซึ่งมีความแตกต่างกันแต่ละบุคคล สำหรับการเรียนตามหลักสูตรไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 2 แบบ คือ การเรียนที่ได้มีส่วนร่วมปฏิบัติ หรือตามบทบาท ซึ่งมีผลสำเร็จดีมาก เช่น สถานักเรียน ชมรม การร่วมประชุม การรณรงค์หาทุน และความซาบซึ้ง ความประทับใจ เช่น การเล่นเกม การเล่นเกมดนตรีในวง ออเคสตรา เป็นต้น แต่การเรียนวิธีนี้มีผลต่อการเรียนรู้การเรียนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยน้อยกว่า และไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2.2.2.3 สหรัฐอเมริกา

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของอเมริกา Lary Gerston (2554) ได้นำเสนอว่า สหรัฐอเมริกาก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีปัญหาประชาชน เยาวชนไม่สนใจการมีส่วนร่วมทางการเมืองและมีแนวโน้มที่จะเป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตย โดยสามารถพิจารณาได้จากเหตุการณ์ต่างๆ ได้แก่ จำนวนผู้เข้าร่วมการประชุมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทางการเมือง การสนับสนุนการรณรงค์ทางการเมือง การเข้าร่วมรณรงค์ทางการเมืองและการเลือกตั้งที่มีจำนวนผู้เข้าร่วมลดลง ซึ่งนักวิชาการได้ศึกษาสาเหตุที่เกิดสถานการณ์ดังกล่าว พบว่า สาเหตุเกิดจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และการเมือง โดยนักวิชาการได้ทำการศึกษากลุ่มคน 2 ช่วงวัย พบว่า คนส่วนใหญ่มีความสนใจการเมืองเพียงผิวเผิน ไม่ลึกซึ้ง ซึ่งพบว่าประชากรในกลุ่มนี้ได้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) เพียงร้อยละ 62 เท่านั้น และในจำนวนนี้ เมื่อพิจารณาจากช่วงอายุระหว่าง 18-29 ปี พบว่ามีเพียงร้อยละ 52 ที่ออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง แม้ว่านโยบายของประธานาธิบดีโอบามาเป็นที่ชื่นชอบของเยาวชนก็ตาม ซึ่งพบว่ามีสาเหตุจากการขาดการเตรียมเยาวชนให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบทางการเมืองที่พวกเขาต้องทำหน้าที่

จากการศึกษาสาเหตุของเหตุการณ์ดังกล่าวพบว่า ขาดการเตรียมการให้พลเมืองมีความพร้อมให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบทางการเมือง ที่พวกเขาต้องมีหน้าที่ในอนาคต เมื่อปี พ.ศ. 2553 นักวิจัยได้มีการสำรวจนักเรียนทั้งประเทศเกี่ยวกับความรู้ประวัติศาสตร์อเมริกา พบว่า ร้อยละ 57 ของนักเรียนเกรด 12 (มัธยมศึกษาตอนปลาย, ผู้ศึกษา) มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อเมริกาต่ำกว่าที่คาดหวัง เช่นเดียวกับทักษะในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์อเมริกา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ The National Assessment of Education Progress: NAEP ที่ได้ศึกษากลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 67 ไม่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง และเวลาที่ใช้ในการเรียนในชั้นเรียนเรื่องความเป็นพลเมืองลดลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ได้มีการวิจัยที่พบว่า ความเกี่ยวข้องโดยตรงระหว่างการศึกษากับการมีส่วนร่วมทางการเมือง จากการวิจัยของ The National Association of Secretaries of State เมื่อปี พ.ศ. 2542 การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นชาติ (national study) กับกลุ่มเยาวชนทั้งประเทศ อายุระหว่าง 15-24 ปีพบว่าร้อยละ 52 ของผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่าโรงเรียนไม่ได้ทำหน้าที่ดีเพียงพอในการให้ข้อมูลและทักษะในการเลือกตั้งแก่เยาวชนอย่างเพียงพอ และสามารถยืนยันได้ว่าผลต่อเนื่องของการขาดการเตรียมการของความเป็นพลเมืองทำให้นำไปสู่บทสรุปได้ล่วงหน้าว่า ประชาชนจะไม่มีพลังเพียงพอที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทางการเมือง และเห็นว่า ชั้นเรียน คือความหวังสุดท้ายในการเรียนรู้การเมือง (Classroom, the Last Hope for Learning Politics) โดยกล่าวถึงผลการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาว่า “การศึกษา มีผลทำให้ได้มาซึ่งทักษะที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้รับคำตอบแทนที่สูงขึ้นจากการประกอบอาชีพ การศึกษาให้บุคคลมีโอกาสได้รับการคัดเลือกไปทำงานในสถานที่ที่ดี ที่มีโอกาสเข้าถึงกิจกรรมทางการเมือง และช่วยสนับสนุนในเชิงจิตวิทยาและการเรียนรู้ถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง” กล่าวโดยสรุป การศึกษาคือทรัพยากรที่มีคุณค่าสำหรับการพัฒนาบทบาททางการเมือง แต่ปัญหาเนื่องจากในชั้นเรียนในยุคสมัยใหม่มีการสอนหรือให้ความรู้ทางการเมืองน้อยลง หรือไม่มี ในสหรัฐอเมริกา มลรัฐเกือบทั้งหมดได้จัดให้มีการศึกษาในชั้นเรียน

ให้นักเรียนมัธยมศึกษาปีสุดท้ายเท่านั้น เพื่อให้เข้าใจรูปแบบการปกครอง ซึ่งเนื้อหาไม่เพียงการเรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางการเมือง และสถาบันทางการเมืองเท่านั้น ซึ่งขาดการเรียนรู้เรื่องค่านิยมทางการเมือง และการฝึกปฏิบัติ โดยได้นำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสในการได้รับความรู้และมีความสามารถ โดยการฝึกปฏิบัติ โดยใช้แบบจำลองสถานการณ์จริงในชั้นเรียน และให้มีการถกเถียงกันเกี่ยวกับประเด็นการเมืองในห้องเรียน ทำให้นักเรียนได้ประโยชน์จากการเรียนเกี่ยวกับความขัดแย้งและรูปแบบการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม และหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน นักเรียนต้องได้รับเครื่องมือในการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ จากหลายมุมมอง เขาต้องมีความเข้าใจว่า เขาต้องเข้าใจกระบวนการทางการเมือง และสามารถสร้างผลกระทบต่อกระบวนการทางการเมืองได้ด้วย นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบเกี่ยวกับสมการทางประชาธิปไตย คือ ภาระหน้าที่ หรือพันธกรณี (obligation) ที่มีต่อการเมือง ประชาธิปไตยไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง ประชาธิปไตยต้องได้รับการชี้นำจากพลเมืองที่แข่งขันต่อกระบวนการประชาธิปไตย ภาระหน้าที่บางอย่างมองเห็นได้ชัด เช่น การเป็นทหารรับใช้ชาติในช่วงที่เกิดสงคราม หรือการจ่ายภาษี สำหรับภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันยากที่จะเรียนรู้และปฏิบัติ เช่น ภาระหน้าที่ในร่วมการตัดสินใจทางการเมือง คือการเรียนรู้ประเด็นที่เกี่ยวข้อง และไตร่ตรองหาทางเลือกเพื่อการตัดสินใจ ภาระหน้าที่ในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ควรนำมาสอนในชั้นเรียน การเรียนการสอนประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาเน้นยังเป็นขั้นตอนที่ยังห่างไกลความเป็นจริง

2.2.3 การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย

2.2.3.1 ความเป็นมา

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในประเทศไทยขอนำมากล่าวเฉพาะช่วงหลังที่ประเทศไทยได้นำระบอบการปกครองประชาธิปไตยมาใช้ในการบริหารประเทศ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล กล่าวว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนได้พยายามจะดำเนินการเรื่องการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยการก่อตั้ง “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง” เพื่อจะประสานความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง แต่ครั้งนั้นยังมิได้ดำเนินการในระดับโรงเรียน และเมื่อเกิดรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 บ้านเมืองจึงเข้าสู่ยุคเผด็จการ การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจึงยุติลง ในปี พ.ศ. 2503 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มีหลักสูตร “วิชาหน้าที่พลเมือง” สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน และใช้จนถึง พ.ศ. 2521 และได้ยุบ “วิชาหน้าที่พลเมือง” ให้ไปอยู่กับ “กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต” สำหรับหลักสูตรประถมศึกษา และให้อยู่ในกลุ่ม “สังคมศึกษา” ในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเห็นได้ว่า “วิชาหน้าที่พลเมือง” ได้ถูกลดความสำคัญจากวิชาเฉพาะ กลายเป็นสาระการเรียนรู้เพียงสาระหนึ่ง มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาการเรียนรู้แล้วไม่เหมือนกับ “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” หรือ Civic Education เพราะวิชาหน้าที่พลเมืองสอนให้ “ต้องทำหน้าที่” มิใช่การทำหน้าที่ ที่ทำด้วยความเต็มใจ หรือทำด้วยจิตสำนึก นอกจากนี้ยังมุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นชาติ (ชาตินิยม) มากกว่าให้ความสำคัญกับสิ่งรอบตัวตามแนวทางของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

เนื้อหาสาระตามหลักสูตรปัจจุบัน (พ.ศ. 2551) มุ่งเน้นไปที่ความรู้ เช่น หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนเรื่อง หลักการ เจตนารมณ์ โครงสร้าง และสาระสำคัญของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน การแบ่งอำนาจ การถ่วงดุลอำนาจของอำนาจ 3 ฝ่าย คืออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจตุลาการ อำนาจการบริหาร ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ยากและมากเกินไป และจากการสะท้อนความเห็นของครูผู้สอนวิชานี้ให้เห็นว่า เนื้อหาสาระยากเกินไป ทำให้เป็นวิชาที่น่าเบื่อ และไม่ได้ผลในการสร้างพลเมือง

สำหรับ การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองที่อยู่นอกระบบการศึกษา มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน จำนวนมากดำเนินการโดยยึดโยงเนื้อหาสาระกับบริบทตามภาระหน้าที่ โดยจะขอกกล่าวถึงเฉพาะบางองค์กรที่ได้มีการดำเนินงานให้ความรู้แก่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งซึ่งได้จัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโดยเน้นความเป็นพลเมืองตามหน้าที่ของรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่กลุ่มต่างๆ เพื่อร่วมปฏิบัติหน้าที่ในการเลือกตั้ง หรือเพื่อการช่วยเหลือในการไปฝึกอบรมผู้เกี่ยวข้องในการเลือกตั้ง ซึ่งเน้นเชิงสถาบันการเมือง และข้อเท็จจริง และเป็นการเรียนรู้ในลักษณะการอบรม เวลา 3-5 วันเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ สถาบันพระปกเกล้าซึ่งเป็นองค์กรภายใต้การกำกับของรัฐสภา ได้จัดให้มีการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองอย่างหลากหลาย โดยจะขอกกล่าวเฉพาะโครงการ “สร้างสำนึกพลเมือง (Project Citizen)” ซึ่งเป็นโครงการสอนที่มีผลสำเร็จในการให้ความรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองมายาวนาน

2.2.3.2 โครงการ “สร้างสำนึกพลเมือง” (Project Citizen)

โครงการสร้างสำนึกพลเมือง เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยสถาบันพระปกเกล้า ได้รับทุนสนับสนุนจาก The Center for Civic Education สหรัฐอเมริกา โดยมีแนวคิดให้นักเรียนได้รับ “ความรู้” (knowledge) “ทักษะ” (skills) และ “เจตคติ” (dispositions) เพื่อนำไปสู่การมีความสามารถ มีความเชื่อมั่น มีความมุ่งมั่น เป็นผู้ที่มีความรู้และเหตุผล และมีสำนึกพลเมือง

1) ลักษณะโครงการ เป็นโครงการที่ (1) มีการสอนแบบบูรณาการด้วยวิธีซึ่งออกแบบสำหรับเยาวชนในโรงเรียน และองค์กรในท้องถิ่น (2) การสอนแบบมีส่วนร่วมโดยมุ่งเน้นที่นักเรียนเป็นหลัก โดยใช้วิธีการเรียนอย่างมีส่วนร่วม การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาและตัดสินใจ (3) การมีรูปแบบของการประเมินที่เชื่อถือได้ (4) การให้ความรู้โดยมุ่งเน้นที่กระบวนการของหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่นและจังหวัด (5) การเรียนรู้มุ่งเน้นในเรื่องที่เกี่ยวกับภาครัฐในชุมชน (6) สอนนักเรียนให้รู้จักวิธีที่จะติดตามและการมีบทบาทในนโยบายสาธารณะ

2) เนื้อหาของการเรียน ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองแยกได้เป็น 2 ด้าน คือ (1) การนำมาซึ่ง “ความรู้” ได้แก่ (1.1) ทำไมเราต้องการรัฐบาล (1.2) บทบัญญัติรัฐธรรมนูญ (1.3) โครงสร้างรัฐบาล (1.4) แนวคิด หลักการ และค่านิยมของระบบการเมือง เช่น อำนาจ ความยุติธรรม ความแตกต่าง และกฎหมาย (1.5) สิทธิส่วนบุคคล เช่น ด้านบุคคล การเมือง เศรษฐกิจ (1.6) ความรับผิดชอบของพลเมือง (1.7) บทบาทของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (1.8) ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนได้อย่างไร (2) การนำมาซึ่ง “การจัดระเบียบพลเมือง” ได้แก่ (2.1) ความเป็นระเบียบเรียบร้อย (2.2) การเคารพสิทธิของ

บุคคลอื่น (2.3) การเคารพกฎหมาย (2.4) ความซื่อสัตย์ (2.5) การคิดแบบเปิดกว้าง (2.6) การคิดแบบมีวิจารณญาณ (2.7) การเจรจาต่อรองและการประนีประนอม (2.8) การดำรงสภาพ (2.9) การคิดแบบมีระบบระเบียบ (2.10) การช่วยเหลือเกื้อกูล (2.11) ขาดินิยม (2.12) ความกล้าหาญ (2.13) การอดทนต่อความคลุมเครือ

3) การเรียนรู้ของนักเรียน ดังนี้ (1) เรียนรู้ถึงวิธีการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อแก้ปัญหาชุมชน (2) เรียนรู้ว่่าประชาชนมีสิทธิที่จะสังเกตและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายชุมชน (3) พัฒนาทักษะทางปัญญา และการมีส่วนร่วม ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการคิดทบทวน (4) สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมการแสดงสิทธิ และหน้าที่ ด้วยความทุ่มเท และความมั่นใจ

2.2.3.3. ขั้นตอนและภารกิจ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ระบุปัญหาในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกปัญหาที่จำเป็นต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูลของปัญหาที่คัดเลือกอย่างละเอียด

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำแฟ้มผลงาน (portfolio) ซึ่งเกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหา การพิจารณาหาทางแก้ไข การเสนอนโยบายภาคประชาชน และจัดทำแผนการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 5 การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อนำเสนอและตอบข้อโต้แย้งของการค้นคว้า และนโยบายสาธารณะที่ได้นำเสนอ

ขั้นตอนที่ 6 ทบทวนประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้

2.2.3.4. ประสบการณ์ที่ได้รับ มีประเด็นต่างๆ ประกอบด้วย

- 1) ได้เพื่อนจากการเรียนรู้ร่วมกัน
- 2) มีส่วนร่วมในการทำงาน
- 3) มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น
- 4) ทักษะการอ่าน การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ปฏิสัมพันธ์
- 5) เรียนรู้วิธีการที่จะไปสอนในชุมชน
- 6) มีการตัดสินใจร่วมกัน
- 7) เรียนรู้วิธีการข้อยุติความขัดแย้ง
- 8) มีความสนุกสนาน
- 9) เรียนรู้การทำงานร่วมกันแบบกลุ่ม
- 10) การยอมรับความคิดเห็นต่าง

2.3 สรุปกรอบแนวคิด

การศึกษา ครั้งนี้เป็น การศึกษาถึงแนวทางการให้ความรู้แก่พลเมืองในระบบประชาธิปไตยโดยได้ศึกษาแนวคิด วรรณกรรมที่เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย หลักการประชาธิปไตย วัฒนธรรมประชาธิปไตย พลเมืองในระบบประชาธิปไตย การสร้างพลเมืองในระบบ

ประชาธิปไตย มาวิเคราะห์และพบว่าการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง นั้นต้องให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงความเป็นพลเมืองตามคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย นั่นคือ ผู้เรียนต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการคือ “ความรู้” “มีทักษะ” “ทัศนคติ เจตคติ” จากการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสามารถดำเนินการได้ทั้งในโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ดังนั้น จึงนำคุณลักษณะมาใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาเปรียบเทียบการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของต่างประเทศ ได้แก่ แคนาดา แครีรัฐออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา และของไทย (เฉพาะโครงการสร้างสำนึกพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า) เพื่อศึกษาว่าประเทศใดที่กล่าวมา มีคุณลักษณะครบทั้ง 3 ประการ เพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางในการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์การเรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน ต่อไป โดยมีกรอบการศึกษา ดังนี้

2.3.1 ด้าน“ความรู้” มุ่งศึกษาจาก เนื้อหา สารของหลักสูตรที่ใช้ในการเรียน การสอน เพื่อพิจารณาถึงการมีเนื้อหา สารครอบคลุมประเด็นสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย หลักการ วัฒนธรรม คุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 ด้าน“ทักษะ” มุ่งศึกษา ถึง ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจากการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน คือ มีกระบวนการ หรือข้อกำหนดที่ให้ผู้เรียนได้ร่วมปฏิบัติงาน หรือดำเนินงานร่วมกับชุมชนองค์กรปกครองท้องถิ่น หรือภาคประชาสังคม

2.3.3 ด้าน “ทัศนคติ เจตคติ” ซึ่งเป็นนามธรรม จำเป็นต้องมีมาตรการ หรือมาตรฐาน หรือโดยใช้เครื่องมือในการวัด แต่เนื่องจากไม่สามารถดำเนินการในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงขอศึกษาจากเอกสารที่ระบุว่า “ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึง...” หรือ ผู้เรียนเกิดความรู้...” ซึ่งเป็นระดับผลลัพธ์ของผู้เรียนและโครงการ มาเป็นประเด็นในการพิจารณาเปรียบเทียบ

บทที่ 3 ผลการศึกษา

3.1 วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการพรรณนาและวิเคราะห์ (Descriptive Analytical Approach) จากข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตามระเบียบวิธีการศึกษา ดังนี้

3.1.1 การศึกษาเอกสารโดยการประมวล รวบรวมและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อสร้างพลเมือง

3.1.2 การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของแคนาดา ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา

3.1.3 การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ศึกษาเฉพาะโครงการสร้างสำนักพลเมือง

3.1.4 ประมวลและวิเคราะห์เอกสารดังกล่าว เพื่อหาแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

3.2 แหล่งข้อมูลในการศึกษา

เอกสารทุติยภูมิที่เผยแพร่ในลักษณะตำรา สิ่งตีพิมพ์ บทความ เอกสารทางวิชาการ รวมถึงข้อมูลที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ต่างๆ และจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

3.3 วิธีและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ ศึกษาถึงแนวทางการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งนำคุณลักษณะ 3 ประการคือ ความรู้ ทักษะ ทศนคติและเจตคติ มาศึกษาเปรียบเทียบกับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของแคนาดา เครือรัฐออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา และโครงการสร้างสำนักพลเมืองของไทย โดยศึกษา (1) ประเด็น “ความรู้” จากเนื้อหา สารของหลักสูตร (2) “ทักษะ” ศึกษาเกี่ยวกับ “กระบวนการเรียนการสอน” หรือมีข้อกำหนดในการให้ผู้เรียนเข้าไปปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับชุมชน (3) การมี “เจตคติ และทศนคติ” ศึกษาจาก “การประเมินผลผู้เรียน” ซึ่งในเอกสารระบุว่า “ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึง...” หรือ “ผู้เรียนเกิดความรู้...” และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

3.4 ผลการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าสาระเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของออสเตรเลีย แคนาดา สหรัฐอเมริกา และโครงการสร้างสำนักพลเมืองน่าจะใช้เป็นแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียนได้ ดังนั้นในขั้นตอนนี้ เป็นการนำข้อมูลข้างต้นมาเปรียบเทียบด้านเนื้อหา สาระของหลักสูตร เพื่อพิจารณาถึงความครอบคลุมขององค์ความรู้ ด้านกระบวนการเพื่อหาประเด็นการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียนร่วมกับชุมชน และด้านผลลัพธ์ของผู้เรียนเพื่อพิจารณาการประเมินผลผู้เรียนเกี่ยวกับ ทักษะคิด เจตคติที่ได้จากการเรียนรู้ตามกระบวนการ ดังกล่าว

3.4.1 เนื้อหา สาระของหลักสูตรในการให้ความรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนักพลเมืองมีเนื้อหาสาระที่หลากหลายครอบคลุมประเด็นความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมประชาธิปไตย และครอบคลุมถึงลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งแสดงว่าผู้เรียนของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนักพลเมืองได้รับ “ความรู้” ตามหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างครอบคลุม สำหรับการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองของแคนาดา มีสาระหลักครอบคลุมเฉพาะความรู้ที่เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ไม่ครอบคลุมประเด็นความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมประชาธิปไตย และการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองของสหรัฐอเมริกามีสาระเป็นความรู้ย่อยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

ออสเตรเลีย	แคนาดา	สหรัฐอเมริกา	ประเทศไทย (โครงการสร้างสำนักพลเมือง)
เนื้อหาหลักสูตร แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1. การเรียนในโรงเรียน 1.1 องค์ประกอบ หลักของระบบการเมือง การปกครอง กระบวนการของรัฐบาล แบบรัฐสภา และกับ ท้องถิ่นและกับ ต่างประเทศ 1.2 ความรู้เกี่ยวกับ ประชาธิปไตย พรรค การเมือง รัฐธรรมนูญ สิทธิตามกฎหมายของ พลเมือง	เนื้อหาหลักสูตรประกอบด้วย 2 เรื่องหลักคือ (1) สิทธิและ เสรีภาพ (2) ความรับผิดชอบ ต่อตนเองและชุมชน ตัวอย่างการศึกษาของ เมืองออนตาริโอ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1. การเรียนในโรงเรียน 1.1 การมีส่วนร่วมของ พลเมือง โดยการสร้างทัศนคติ เพื่อการมีส่วนร่วมกับชุมชน 1.2 สิทธิ เสรีภาพของ พลเมือง 1.3 หน้าที่และความ รับผิดชอบของพลเมือง	เนื้อหาหลักสูตร มี การสอนใน โรงเรียนเฉพาะ เรื่อง 1. โครงสร้าง การปกครองใน ปัจจุบัน สถาบันทาง การเมือง	เนื้อหาหลักสูตร มีการ จัดการเรียนร่วมกันใน ชั้นเรียนและชุมชน ประกอบด้วย สาระที่สร้างความรู้ 1. ความสำคัญของ รัฐบาลต่อประชาชน 2. ขอบเขตของ รัฐธรรมนูญ 3. โครงสร้างของ รัฐบาล แนวคิด หลักการ ค่านิยมของ ระบบการเมืองและ เศรษฐกิจ 4. สิทธิส่วนบุคคล(ส่วน

ออสเตรเลีย	แคนาดา	สหรัฐอเมริกา	ประเทศไทย (โครงการสร้างสำนักพลเมือง)
<p>1.3 สิทธิและความรับผิดชอบของพลเมืองและหน้าที่ของพลเมืองต่อชาติและต่อนานาชาติ</p> <p>1.4 รู้จักสื่อมวลชนและบทบาทของสื่อมวลชนทางการเมืองชีวิต และสังคม</p> <p>1.5 รักสามัคคีทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ค่านิยม และวิถีปฏิบัติที่มีอิทธิพล</p> <p>1.6 โครงสร้างการทำงานของอาสาสมัครและภาคประชาสังคม</p> <p>1.7 พัฒนาชุมชนประเทศ และนานาชาติประเทศให้มีความยั่งยืน</p> <p>2. การฝึกปฏิบัติ ร่วมกับชุมชน</p>	<p>(1) การเลือกตั้ง</p> <p>(2) การช่วยเหลือผู้อื่น</p> <p>(3) การคุ้มครองและปกป้องสิ่งแวดล้อม</p> <p>(4) การเคารพกฎหมาย</p> <p>(5) รับผิดชอบตนเองและผู้อื่น</p> <p>(6) ความร่วมมือกับรัฐในการกำหนดนโยบาย</p> <p>1.4. อาสาสมัครทำงานร่วมกับชุมชน จำนวน 40 ชั่วโมง</p> <p>2. ประชาชนที่อพยพเข้าไปเป็นพลเมืองใหม่ จัดทำเป็นคู่มือให้เรียนรู้เกี่ยวกับ</p> <p>2.1 บทบาทหน้าที่ในความเป็นผู้นำและผู้ตามผู้อื่น</p> <p>2.2 บทบาทหน้าที่ของตนเอง และมีสัมพันธ์กับความสัมพันธ์กับผู้อื่น</p> <p>2.3 การมีส่วนร่วมกับสังคม</p>		<p>ตน การเมือง</p> <p>5.บทบาทของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย</p> <p>6. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสาระเพื่อการจัดระเบียบของความเป็นพลเมือง</p> <p>7. ความเป็นระเบียบเรียบร้อย</p> <p>8.การเคารพสิทธิบุคคล</p> <p>9. การเคารพกฎหมาย</p> <p>10. ความซื่อสัตย์</p> <p>11.การคิดแบบเปิดกว้าง</p> <p>12.การคิดแบบมีวิจารณญาณ</p> <p>13.การเจรจาต่อรองและประนีประนอม</p> <p>14.การดำรงสภาพ</p> <p>15.การคิดแบบมีระบบระเบียบ</p> <p>16.การช่วยเหลือเกื้อกูล</p>

3.4.2 วิธีการ หรือ กระบวนการในการให้การศึกษาการเมืองเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลีย แคนาดา และโครงการสร้างสำนักพลเมือง ได้ระบุถึงการให้ผู้เรียนเข้าไปปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับชุมชน หรือเข้าไปค้นหาประเด็นปัญหาเพื่อการแก้ไขร่วมกับชุมชน ที่กำหนดไว้เป็นเงื่อนไขอย่างชัดเจน แสดงว่าผู้เรียนของออสเตรเลีย แคนาดา และโครงการสร้างสำนักพลเมืองมี “ทักษะ” ที่เกิดจากประสบการณ์ในการลงมือปฏิบัติจริงร่วมกับชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น หรือภาคประชาสังคม สำหรับกระบวนการในการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองแก่ผู้เรียนของสหรัฐอเมริกาไม่ได้กำหนดไว้

ออสเตรเลีย	แคนาดา	สหรัฐอเมริกา	ประเทศไทย (โครงการสร้างสำนึกพลเมือง)
หลักสูตรกำหนดให้ ผู้เรียนต้องลงไปปฏิบัติ กิจกรรมร่วมกับชุมชน และพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน	หลักสูตรกำหนดให้ ผู้เรียนต้องเข้าไปร่วม ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับ ชุมชน โดยใช้เวลาอย่างน้อย จำนวน 40 ชั่วโมง ก่อนจบการศึกษา	ไม่ได้กำหนดไว้	หลักสูตรกำหนดวิธีการเรียน การสอนไว้ว่าผู้เรียนต้อง เรียนร่วมกับชุมชน ต้องเข้าไป ศึกษาประเด็นปัญหาของ ชุมชน คัดเลือกปัญหา รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ปัญหา และมีการฟัง ความเห็นจากประชาชนใน ประเด็นที่คัดเลือกมาศึกษา หาทางแก้ไข

3.4.3 ด้านการประเมินผู้เรียน การวัดผลผู้เรียน การให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของ ออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนึกพลเมืองได้มีการวัดผลผู้เรียน ซึ่งออสเตรเลียใช้คำว่า “ผู้เรียน เกิดค่านิยม” และโครงการสร้างสำนึกพลเมือง ใช้คำว่า “ผู้เรียนได้รับประสบการณ์” เป็นการสะท้อน ให้เห็นถึงผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีประสบการณ์ เกิดทักษะด้านต่างๆ ซึ่งสรุปได้ว่าผู้เรียนมี ทักษะคิด และเจตคติจากการเรียน สำหรับการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของแคนาดา และ สหรัฐอเมริกาไม่ได้กำหนดหรือไม่มีเอกสารตอนใดที่ได้ระบุเกี่ยวกับการประเมินผลผู้เรียน

ออสเตรเลีย	แคนาดา	สหรัฐอเมริกา	ประเทศไทย (โครงการสร้างสำนึกพลเมือง)
ผู้เรียนเกิดค่านิยม ทักษะคิด และเจตคติ ที่ได้จากการมี ความรู้ ความเข้าใจ จาก กระบวนการ และ ทักษะของ ความเป็นพลเมือง และความ เป็นพลเมืองนั้น ถูกวางฐาน จากความตระหนักด้าน คุณธรรม และเจตคติทาง พฤติกรรม ในการมีส่วนร่วม ร่วมกับรัฐสภา ประชาธิปไตย แบบเสรีนิยม และชีวิตใน ชุมชน และจากการอ่านอย่าง วิเคราะห์	ไม่ได้ระบุ	ไม่ได้ระบุ	ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ คือ 1. ได้เพื่อนจากการเรียนรู้ร่วมกัน 2. มีส่วนร่วมในการ ทำงาน 3. มีส่วนร่วมในการแสดงความ คิดเห็น 4. ทักษะการอ่าน การวิเคราะห์ การ วิเคราะห์ ปฏิสัมพันธ์ 5. เรียนรู้วิธีการที่จะไปสอนในชุมชน 6. มีการตัดสินใจร่วมกัน 7. เรียนรู้วิธีการข้อยุติความขัดแย้ง 8. มีความสนุกสนาน 9. เรียนรู้การทำงานกับกลุ่ม 10. การยอมรับความคิดเห็นต่าง

จากการศึกษาเปรียบเทียบข้างต้น ทำให้ได้รู้ว่าประเด็นหลักสูตรที่เป็นเนื้อหาสาระของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของออสเตรเลีย และของโครงการสร้างสำนักพลเมือง มีความหลากหลายครอบคลุมประเด็นสำคัญของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของออสเตรเลียจะมีหัวข้อที่หลากหลายกว่า เช่น สื่อมวลชน ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและมีเนื้อหา สาระกว้าง ครอบคลุมไปถึงระดับนานาชาติ เช่น หัวข้อ สิทธิ และความรับผิดชอบของพลเมือง การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ พัฒนานานาชาติให้มีความยั่งยืน มากกว่าของโครงการสร้างสำนักพลเมือง โดยโครงการสร้างสำนักพลเมืองมีสาระด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมากกว่า สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของแคนาดามีสาระที่เน้นเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบของตนเองต่อตนเอง และชุมชน แต่เน้นเรื่องการเลือกตั้งที่เป็นเฉพาะเพื่อให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของสหรัฐอเมริกาเน้นเฉพาะรูปแบบการปกครอง และสถาบันทางการเมือง เท่านั้น จะเห็นว่าทั้งของแคนาดา และสหรัฐอเมริกามีเนื้อหาสาระในการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองน้อย โดยสามารถพิจารณาได้ว่าการมีเนื้อหาสาระของหลักสูตรที่กว้าง หลากหลาย ครอบคลุมประเด็นสำคัญที่เป็นสาระในการสร้างพลเมืองจะทำให้ผู้เรียนซึ่งเป็นเยาวชนได้รับความรู้มากเพียงพอ ดังนั้น การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนักพลเมืองนั้น สามารถนำรูปแบบในการจัดหลักสูตรที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญมาใช้เป็นแนวทางในการจัดหลักสูตรของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งได้อย่างดี

ประเด็นวิธีการ หรือกระบวนการในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับชุมชน การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลีย แคนาดา และโครงการสร้างสำนักพลเมืองต่างระบุไว้ให้นักเรียนต้องไปปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับชุมชน แสดงให้เห็นว่าทั้งสามประเทศได้เล็งเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ตามเหตุการณ์จริงที่ ทำให้ผู้เรียนมีทักษะ และมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่างๆ และมีความรับผิดชอบมากขึ้น ดังนั้น แนวคิดในการให้นักเรียน เยาวชนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน หรือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับชุมชนเป็นแนวทางที่ดี ควรนำไปเป็นแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน

ประเด็นการประเมินผู้เรียน การวัดผลผู้เรียนเพื่อนำไปสู่การมีทัศนคติ เจตคติ ของนักเรียน หรือผู้เรียนนั้น การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนักพลเมืองสามารถทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติ เจตคติ จากการเรียนรู้ ซึ่งพิจารณาได้จากการมีเนื้อหาสาระที่กว้าง หลากหลาย และครอบคลุม และได้ร่วมปฏิบัติภารกิจร่วมกับชุมชน ทำให้นักเรียนมีทั้งความรู้ และประสบการณ์จริง ซึ่งย่อมส่งผลดีต่อผู้เรียน ซึ่งควรนำไปเป็นแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันมุ่งให้ความรู้เพื่อสร้างประชาชนของตนเองให้เป็นพลเมืองที่มีความเป็นอิสระ พึ่งตนเองได้ เคารพสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ตลอดจนเป็นพลเมืองที่มีความรู้ความสามารถเป็นพลเมืองของโลก ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง นโยบายของรัฐบาล

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการให้ความรู้เพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย นั้น การที่ผู้เรียน นักเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ถึงความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การเรียนรู้ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ คือ (1) “ความรู้” ต้องประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย องค์กรทางการเมือง สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ เป็นต้น พร้อมกับการเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย คือมีเหตุผล มีความรับผิดชอบ มีส่วนร่วม มีความสำนึกเป็นต้น และควรมีความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วย มีอิสรภาพ พึ่งตนเองได้ เคารพตน เคารพผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกฎหมาย เคารพความเสมอภาค รับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม ซึ่งเปรียบได้กับศาสตร์ และศิลป์ หรือการเรียนรู้ของสมอง 2 ซีกของมนุษย์ คือซีกซ้ายมีการเรียนรู้เกี่ยวกับศาสตร์ ว่าด้วยเหตุและผล ส่วนซีกขวาเรียนรู้เกี่ยวกับศิลป์ ความละเอียดอ่อน จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้เรียน นักเรียนมีความรอบรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตย (2) “ทักษะ” คือความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติซ้ำๆ จากข้อเท็จจริง สถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักการปรับตัว เรียนรู้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงอย่างรอบด้าน รู้ถึงวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างสันติ สมานฉันท์ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างปกติสุข ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติหลังจากที่ได้เรียนรู้ทางทฤษฎีมาแล้ว เพื่อให้ นำความรู้ดังกล่าวมาปรับใช้อย่างเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน (3) “ทัศนคติ เจตคติ” ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ทางเนื้อหาสาระ และมีการฝึกปฏิบัติจากเหตุการณ์จริงร่วมกับผู้อื่น อย่างมีระบบ ทำให้ผู้เรียนรับรู้ เข้าใจถึงความเป็นจริงของประเด็นต่างๆ ของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เป็นต้น ทำให้เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยเหลือสังคม และประเทศชาติต่อไป

จากการนำคุณลักษณะ 3 ประการที่เป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง มาเปรียบเทียบกับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของออสเตรเลีย แคนาดา สหรัฐอเมริกา และโครงการสร้างสำนึกพลเมือง ของสถาบันพระปกเกล้า ในด้าน “ความรู้” ซึ่งศึกษาจากเนื้อหา สาระของหลักสูตรที่ใช้ในการเรียน การสอนในโรงเรียน พบว่าเนื้อหา สาระของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนึกพลเมือง มีเนื้อหาสาระหลากหลาย ครอบคลุมประเด็นทั้งความรู้ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และคุณลักษณะของความเป็น

พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งแสดงว่าผู้เรียน นักเรียนออสเตรเลียโดยรวม และนักเรียนไทยที่ได้ศึกษากับโครงการสร้างสำนึกพลเมืองมีความรู้ในการเป็นพลเมืองระบอบประชาธิปไตยอย่างรอบด้าน สำหรับเนื้อหา สาระ การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของแคนาดา และสหรัฐอเมริกา เป็นการเน้นเฉพาะประเด็น โดยเนื้อหา สาระของแคนาดากว้างกว่าของสหรัฐอเมริกา คือ แคนาดาต้องการให้พลเมืองเป็นผู้รู้ถึงสิทธิของตนเอง สิทธิผู้อื่น ความรับผิดชอบ มีส่วนร่วม ซึ่งสหรัฐอเมริกากล่าวถึงเฉพาะรูปแบบการปกครอง และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการปกครองเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษานักวิจัยที่พบว่า ทั้งสองประเทศนี้มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย โดยเฉพาะเยาวชน และคนวัยหนุ่มสาว

การศึกษาในด้าน “ทักษะ” ของผู้เรียนซึ่งศึกษาจากข้อกำหนดของหลักสูตรที่กำหนดให้ผู้เรียนต้องร่วมปฏิบัติงานหรือ ดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน พบว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของออสเตรเลีย แคนาดา และโครงการสร้างสำนึกพลเมืองได้กำหนดให้ผู้เรียน นักเรียนต้องเข้าไปร่วมดำเนินกิจกรรมกับชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแคนาดา ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน คือต้องใช้เวลอย่างน้อย 40 ชั่วโมง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้จากสถานการณ์จริงกับผู้ที่มีความรู้และปฏิบัติจริง นำมาซึ่งประสบการณ์ที่ดี และเกิดเป็นทักษะที่จะติดตัวผู้เรียนได้ตลอดไป สำหรับการศึกษเพื่อความเป็นพลเมืองของสหรัฐอเมริกาไม่ได้กล่าวไว้ แสดงว่าการเรียนรู้จะมีเฉพาะในชั้นเรียนเท่านั้น ทำให้ขาดทักษะในการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่กล่าวว่าเยาวชนประชาชนของสหรัฐอเมริกาให้ความสนใจการเมือง และมีส่วนร่วมทางการเมืองลดลง

การศึกษาด้านทัศนคติ เจตคติที่เกิดขึ้นภายหลังจากผู้เรียน นักเรียนได้รับความรู้ มีประสบการณ์จนเกิดเป็นทักษะทางการเมือง ศึกษาโดยพิจารณาจากการประเมินผลผู้เรียน ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ ไม่มีข้อมูลจากรรณกรรมที่เกี่ยวข้องรองรับเพียงพอในการวัดทัศนคติ เจตคติของผู้เรียน แต่เมื่อได้ศึกษาในรายละเอียด พบว่ามีความคาดหวังต่อผลลัพธ์ของผู้เรียน จึงใช้ประเด็น หรือ สาระที่กล่าวถึงผลลัพธ์ของผู้เรียน คือ การ “เกิดค่านิยม ทัศนคติ และเจตคติ” และ การ “การเรียนรู้ของนักเรียน” มาเป็นประเด็นในการศึกษา พบว่า มี 2 ประเทศที่มีการวัดผลลัพธ์ในการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองคือ ออสเตรเลียใช้คำว่า ผู้เรียนเกิดค่านิยม ทัศนคติ และเจตคติต่อการเรียน และโครงการสร้างสำนึกพลเมืองใช้คำว่า การเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าได้ให้ความสำคัญต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียน สำหรับแคนาดา และสหรัฐอเมริกาไม่มีรายละเอียดที่กล่าวถึงการวัดผลผู้เรียน

จากผลการศึกษาครั้งนี้สรุปได้ว่า การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของออสเตรเลีย และโครงการสร้างสำนึกพลเมืองมีเนื้อหาสาระเพียงพอแก่ผู้เรียน นักเรียน มีกระบวนการ หรือวิธีการที่เน้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อให้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงตามสถานการณ์จริงร่วมกับผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์จนเกิดเป็นทักษะ และจากแนวทางการดำเนินงานสามารถสรุปได้ว่าผู้เรียน นักเรียนมีค่านิยม ทัศนคติ เจตคติเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีความรับผิดชอบ มีส่วนร่วม ซึ่งแนวทางการให้การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของทั้งสองประเทศดังกล่าว สามารถนำมาพิจารณาเป็นแนวทางในการให้การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน ซึ่งการศึกษานี้มุ่งให้ความรู้แก่กลุ่มเยาวชน ที่กำลังศึกษาในโรงเรียน และเพื่อให้การดำเนินงานสามารถบรรลุ

ประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียนดังนี้

1) แนวทางการเตรียมการเพื่อให้ความรู้

(1) ประเด็นเนื้อหา สาระในการให้ความรู้แก่นักเรียน ผู้เรียน ควรมีสาระครอบคลุมทั้งด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นแกนหลัก โดยมีระบอบการปกครองรูปแบบอื่นที่ใช้ในประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนมาข้อมูลสนับสนุนแก่ผู้เรียน เพื่อให้นักเรียน เยาวชนได้มีเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ครอบคลุมทั้ง 2 ด้าน

(2) ประเด็นกระบวนการที่สร้างทักษะให้นักเรียน ผู้เรียนเกิดทักษะจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สถานการณ์จริงกับผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ควรดำเนินการในลักษณะการประยุกต์ใช้ เป็นลักษณะแบบจำลองสถานการณ์จากเหตุการณ์จริงเพื่อให้นักเรียน ผู้เรียนมีทักษะในการคิด วิเคราะห์ในการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้อง และหาทางแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ต่างด้วยตนเองและโดยกลุ่ม ซึ่งสามารถจัดได้ในลักษณะค่ายจำลองสถานการณ์ บทบาทสมมุติ เป็นต้น

(3) ประเด็นการประเมินผล และการประเมินผู้เรียน ควรดำเนินการให้ครอบคลุมทั้ง 2 ประเด็นเพื่อให้ทราบว่า การให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองนั้น นักเรียน ผู้เรียนได้รับความรู้ มีทักษะดีเพียงพอ หรือไม่ เพื่อการให้การศึกษา ดังกล่าวมีประสิทธิภาพต่อผู้เรียนอย่างจริงจัง และนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องตามบริบททางการเมือง และสังคมของประเทศไทย

2) แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการให้ความรู้

(1) ควรมีความร่วมมือกับสถานศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยในการสนับสนุนผู้เรียนที่เป็นเด็ก เยาวชนให้มีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน และใช้ทรัพยากรร่วมกันให้มีความคุ้มค่า

(2) ควรนำเทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่มาใช้ในการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากหลายช่องทางในลักษณะคู่มือสำเร็จรูป (kits) เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนที่ต้องการเรียนจากโรงเรียนหรือบ้านโดยไม่ต้องเดินทางมาเรียนรู้ที่ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน

4.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเปรียบเทียบการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศกับประเทศไทย เพื่อให้ได้แนวทางในการให้ความรู้แก่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยครั้งนี้ มีข้อจำกัดด้านเวลา ทำให้ไม่สามารถสืบค้นเอกสารที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หรือ civic education จากต่างประเทศได้อย่างสมบูรณ์ จึงเป็นเพียงการนำข้อมูลที่ได้จากการประชุมวิชาการเรื่อง ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย (Citizenship and the future of Thai Democracy) ของสถาบันพระปกเกล้า ที่ได้รวบรวมการบรรยายจากผู้บรรยายซึ่งเป็นที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้รู้ และมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจากออสเตรเลีย แคนาดา สหรัฐอเมริกา ซึ่งถูกกำหนดด้วยเวลาของการบรรยายดังกล่าว จึงอาจไม่สามารถนำเสนอข้อมูลได้ครอบคลุมประเด็นข้อเท็จจริงทั้งหมดของประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวสามารถสะท้อนถึงข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในประเทศนั้นๆ ได้ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาเปรียบเทียบในการหาแนวทางในการให้ความรู้เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยครั้งนี้ ยังขาด

ความสมบูรณ์บางประเด็น เช่นการวัดผลลัพธ์ของผู้เรียนที่เกี่ยวกับการมีทัศนคติ เจตคติ ซึ่งต้องมีสาระที่รองรับเพียงพอ เช่นพฤติกรรมของนักเรียนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ชุมชน มากขึ้น ภายหลังจากการเรียนรู้ เป็นต้น และเพื่อให้แนวทางแก่ผู้สนใจในการศึกษา ต่อไป จึงมีข้อเสนอ ดังนี้

1) การศึกษาประเด็นการมี “ความรู้” ของผู้เรียน นอกจากการศึกษาจากเนื้อหาสาระของหลักสูตรซึ่งเป็นการเรียนในโรงเรียนที่เป็นทางการแล้ว ควรพิจารณาถึงความรู้นอกรูปแบบโรงเรียน เช่น การเข้าร่วมแข่งขันตอบปัญหาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรง เช่นเดียวกัน

2) การศึกษาประเด็นการมี “ทักษะ” ของผู้เรียน นอกจากการเรียนรู้จากการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมกับชุมชนแล้วนั้น สามารถพิจารณาได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ เช่น การศึกษาดูงานในศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง การเข้าค่ายเยาวชนประชาธิปไตย และการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ นอกชั้นเรียนที่เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นกลุ่มในช่วงระยะเวลาอย่างน้อย 3-5 วัน เป็นต้น

3) การศึกษาประเด็นการมี “ทัศนคติ เจตคติ” ของผู้เรียน ซึ่งเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน มีความเป็นนามธรรมสูง แต่อาจศึกษาได้จากการตอบแบบสอบถามที่จัดเตรียมไว้อย่างดี เป็นระบบ และผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้และประสบการณ์ทางการเมืองเพียงพอ แต่อาจจะศึกษาได้ในแนวโน้มของพฤติกรรมของนักเรียนต่อการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน เป็นต้น

4) ควรศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้เรียน อาทิ ด้านการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งเพื่อสนับสนุนการให้การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และประเด็นด้านผู้สอน ซึ่งผู้สอนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเรียนรู้เช่นเดียวกัน ซึ่งในบริบทนี้ ผู้สอนควรเป็นผู้กระตุ้น หรือเป็นวิทยากรกระบวนการ เท่านั้น

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กระทรวงการต่างประเทศ. ASEAN Mini Book. กรุงเทพฯ: Page Maker Co, Ltd., 2557.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education): แก้ปัญหาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”. เอกสารการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า. ครั้งที่ 13 ประจำปี 2554. บ. จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์, 2555.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นพลเมือง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ คลังวิทยา จำกัด, 2548.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. ปาฐกถาพิเศษในการปิดประชุมวิชาการความเป็นพลเมืองกับอนาคตประเทศไทย, เอกสารการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า. ครั้งที่ 13 ประจำปี 2554. บ. จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์, 2555.
- วิสุทธิ์ โปธิแทน. แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2551.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. รายงานการประชุมคณะทำงานจัดเตรียมข้อมูลและกำหนดรูปแบบการนำเสนอข้อมูลสำหรับศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน. มิถุนายน 2557
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555.
- สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า. โรงเรียนพลเมือง. เอกสารเผยแพร่โครงการ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองภาคพลเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2554.
- Edgar, Laura. Civic Education and Democracy Building in Canada. เอกสารการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า. ครั้งที่ 13 ประจำปี 2554. บ. จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์, 2555.
- Gerston, Lary N., Professor, Citizenship, Civic Engagement, and the Democratic Dream. เอกสารการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า. ครั้งที่ 13 ประจำปี 2554. บ. จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์, 2555.
- Print, Murray., Professor, Developing Political Citizens in Australia. เอกสารการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า. ครั้งที่ 13 ประจำปี 2554. บ. จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์, 2555.
- สื่ออิเล็กทรอนิกส์
- ฉานิทธี สันตะพันธ์. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง : แนวทางการสร้างสังคมประชาธิปไตย [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1117>.

ธัญรัช วิภาติภูมิประเทศ. ผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีต่อความตระหนักในความเป็นพลเมืองของนักศึกษา [ออนไลน์]. รายงานการวิจัย. แหล่งที่มา:file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/EDU-2013-246%20(1).pdf.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://dict.longdo.com/search/democracy>.

วารกรณ์ สามโกเศศ. การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.varakorn.com/upload/page/matichon_daily/3_mar_11_daily.pdf

เยาวภา ประคองสินธุ์. การเรียนรู้ทางการเมือง แนวทางหนึ่งในหลักสูตรสังคมศึกษา [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://library.panitthon.ac.th/iLiB/index.php?nu=showcat&emp_num=2&emp_db=1001_journal&list=3&list_list=emp_001&list_u=asc&emp_search=.](http://library.panitthon.ac.th/iLiB/index.php?nu=showcat&emp_num=2&emp_db=1001_journal&list=3&list_list=emp_001&list_u=asc&emp_search=)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล	นางสาวจินตนา ศรีบุญกุล
ประวัติการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - สังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์ - วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาศาสตรสิ่งแวดล้อม) มหาวิทาลัยเกษตรศาสตร์ - Master of Urban Management, University of Canberra, Australia
ประวัติการทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> - นักสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร - เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม สถาบันพัฒนาข้าราชการกรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร - นักพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร - เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักยุทธศาสตร์และ ประมวลผล (สำนักนโยบายและแผน เดิม) กรุงเทพมหานคร - พนักงานการเลือกตั้ง สำนักกรณรงค์และเผยแพร่ สำนักงานคณะกรรมการ การเลือกตั้ง
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้อำนวยการฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ สำนักบริหารทั่วไป สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง